

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Bakalářská práce

Praha 2012

Kateřina Slámová

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Kateřina Slámová

Působení národních obranných organizací na Jindřichohradecku na přelomu 19.
a 20. století

Working of national defense organizations in Jindřichův Hradec and
surroundings at the turn of 19th and 20th century

Praha 2012

Vedoucí práce: PhDr. Luboš Velek, PhD.

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Luboši Velkovi, PhD., vedoucímu mé práce, za to, že mi byl nápomocen radou a připomínkami v průběhu jejího psaní. Chtěla bych také poděkovat své kamarádce Mgr. Monice Vondráčkové za přečtení práce a počeštění některých formulací. Nakonec děkuji svému příteli Tomášovi, své rodině a přátelům za trpělivost, kterou se mnou měli v průběhu psaní práce.

V Praze, 15. května 2012

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 15. května 2012

Podpis:

Abstrakt

Předkládaná bakalářská práce se zabývá fungováním českých národních obranných organizací na Jindřichohradecku na přelomu 19. a 20. století. V prvních kapitolách popisuje politickou a společenskou situaci v období vzniku obranných organizací (80. léta 19. století), školské zákony druhé poloviny 19. století a obecně vznik obranných organizací a jejich nástroje na přesvědčování společnosti. Těžištěm práce je pak vznik místních odborů Ústřední matice školské a Národní jednoty pošumavské v Jindřichově Hradci a jejich následná činnost do první světové války. Práce mapuje získávání financí hradeckých odborů obou organizací (sbírky a dary) a jejich další použití na podporu českých menšin a získávání českých dětí do českých škol. Popisuje také snahu o zřizování mateřských škol na Jindřichohradecku.

Klíčová slova:

Národní obranné organizace, Ústřední matice školská, Národní jednoty Pošumavská, Jindřichohradecko, Přelom 19. a 20. století

Abstract

The submitted theses deals with the function of the Czech nation defense organizations in Jindřichův Hradec and surroundings at the turn of 19th and 20th century. In the first chapters it describes political and social situation during the period of rise of defense organizations (80s of the 19th century), the school laws of the second half of the 19th century and establishment of national defense organizations and their tools of persuasion. Decision point of this work is the establishment of local departments Central School Foundation and National Association Pošumavská in Jindřichův Hradec and their follow-up action until Word War I. The study deals with raising money for departments of both organizations in Hradec (collections and donations) and their following use for support of Czech minority and acquisition of Czech children to Czech schools. It also describes the effort of establishment of Czech minority schools in Jindřichův Hradec and surroundings.

Key words:

National defense organizations, Central School Foundation, National Association Pošumavská, Jindřichův Hradec and surroundings, the turn of 19th and 20th century

Seznam zkratk:

- ÚMŠ** Ústřední matice školská
NJP Národní jednota pošumavská
NRČ Národní rada česká
SokA Státní okresní archiv
NA Národní archiv
ČČH Český časopis historický
ČMM Časopis matice moravské.

Obsah

1. Úvod.....	9
1. 1. Cíle a struktura práce	9
1. 2. Literatura a prameny	10
2. Vztah mezi Čechy a Němci, společensko- politická situace 80. let 19.století.....	14
2.1. Česká politika.....	14
2.2. Národnostní situace v Čechách	19
3. Školství	22
3.1. Zákony umožňující vznik národních škol, školní zákony 2. poloviny 19. století..	23
4. Národní obranné organizace	29
4.1. Národní lhostejnost a boj o „dětské duše“	32
5. Jindřichohradecko a české národní obranné organizace.....	36
5.1. Založení českých národních obranných organizací a jejich fungování	36
5.1.1. Ústřední matice školská v Jindřichově Hradci.....	36
5.1.2. Národní jednota pošumavská v Jindřichově Hradci.....	40
5.2. Sbírký a získávání peněz.....	45
5.3. Podpora českých menšin a získávání českých dětí do českých škol.....	54
5.4. Matiční školy.....	59
5.4.1. Škola v Rodvínově	59
5.4.2. Škola v Českém Bernšláku.....	61
5.5. Spolupráce s tiskem	63
6. Závěr	65
Seznam použité literatury a pramenů.....	68

1. Úvod

Téma své práce jsem si zvolila díky tomu, že mě zajímaly národnostní konflikty, které se odehrávaly v pohraničí. Jelikož jsem se narodila v Jindřichově Hradci, což je dnes okresní město ležící asi 20 kilometrů od rakouských hranic, chtěla bych se ve své práci zabývat okolím svého rodného města. Na konci 19. století byl Jindřichův Hradec městem, kde převažovala česká národnost, v roce 1880 zde žilo 976 Němců, což představovalo 11,2% obyvatel.¹ Dříve ovšem mělo spíše německý ráz, teprve v 60. letech 19. století se mění na město dvojjazyčné a to mu vydrží až do roku 1918.² V jeho okolí se nacházely vesnice, které byly vesměs národnostně smíšené. Někde měli převahu Češi, někde Němci. V každém případě na přelomu století v této jazykově smíšené oblasti museli občané obou národností hledat cesty k soužití. Cesta k němu byla někdy složitá. Bylo těžké vysvětlit národně aktivnímu Čechu ve většinově německé obci, že ho německá obecní rada nevykořisťuje. V té době mu to nejspíš nikdo ani vysvětlovat nechtěl. Národní organizace se snažily získat co nejvíce národně uvědomělých, takže tohoto národně aktivního Čecha by nejspíše k zášti proti Němcům ještě podněcovaly. A to hlavně z toho důvodu, že v té době musely bojovat proti národní lhostejnosti nižších vrstev společnosti. Snažily se k české národní společnosti přitahovat nerozhodnuté občany různými metodami, jejich definice češství se postupem let velice proměňovala, podle toho, jak se vyvíjela společenská situace. Ve své práci se chci právě těmito národními organizacemi zabývat.

1.1. Cíle a struktura práce

Ve své práci bych chtěla zachytit činnost Ústřední matice školské a Národní jednoty pošumavské na Jindřichohradecku na sklonku 19. a počátku 20. století. Mým cílem je vykreslit jejich působení ve školství, jejich angažovanost při zakládání nových národních škol, a podívám se na překážky, které musely ve společnosti překonávat. Působení v oblasti školství bych ráda dokreslila popsáním snahy o vznik dvou škol. První z nich byla zřízena po velkých těžkostech v Českém Bernšláku. Druhá škola se pak měla nacházet ve většinově německé vesnici Rodvínov. Zápas o ní do války nebyl úspěšný a škola byla nakonec zřízena až v roce 1919. Součástí mé práce bude také zachycení vnitřní organizace obou institucí, tzn. jak často se konala zasedání výboru místního odborů ÚMŠ a NJP a co se na nich probíralo. Chci

---

¹ VONDRÁČEK, Karel. *1884–1934 - 50 let Národní jednoty pošumavské*. Praha, 1934. s. 129 a 132.

² Tamtéž.

porovnat příjmy obou místních organizací mezi sebou i s příjmy Ústřední matice školské i Národní jednoty pošumavské celkově. Hlavním působištěm Národní jednoty pošumavské nebylo prvotně obecné školství, takže bych ráda ukázala její činnost i v jiných oblastech národního dění. Bohužel prameny mapující počátky obou organizací na Jindřichohradecku se víceméně nedochovaly (kromě zmínek o datu založení a jejich zakládajících členech), z tohoto důvodu se budu zabývat v podstatě jejich činností až od přelomu století do 1. světové války. Ve své práci bych se chtěla také zabývat spoluprací obou organizací s místním tiskem. Hlavně bych chtěla zjistit, jak často se o nich psalo a v jaké to bylo souvislosti (např. vypsání sbírky, valná hromada, úspěchy a neúspěchy organizací). Jelikož se činnost místních odborů ÚMŠ a NJP v okrese dost často prolíná, chtěla bych se pokusit je zkoumat spíše dohromady než odděleně. Budu se je pokoušet srovnávat a ukazovat některé jejich rozdílnosti.

Národní organizace jistě nelze studovat samostatně, takže na samém začátku své práce chci zachytit společenskou situaci 80. let 19. století, tedy v době, kdy hraničářské organizace vznikaly. V prvních kapitolách se budu snažit vykreslit národnostní situaci v Čechách, vztahy mezi českým a německým obyvatelstvem a také mezi českými a německými národními představiteli. Dotknu se také české a německé politiky té doby. Jelikož těžiště mé práce se bude týkat školství, zmíním také důležité školní zákony habsburské monarchie, i když se budu zabývat okresem na českém území, ráda bych připomenula moravské řešení pro národní školství, protože v nadnárodní monarchii to byl velký krok k řešení národních vztahů obecně. Těsně před místními odbory pak přijde obecná charakteristika národních obranných organizací, okolnosti jejich vzniku a jejich praktik používaných v rámci národního boje. V této kapitole se pokusím zachytit národní pohled na postavení dítěte ve společnosti. Cílem mé práce je popsat důležitost obranných organizací pro poznávání národní společnosti. Do jazykově smíšených oblastí přinášely probuzení národního života, snažily se národně lhostejné rodiče přimět k národní příslušnosti. Ať už k české nebo německé. Někdy v této činnosti byly až příliš horlivé a svým působením tak vyvolávaly další konflikty mezi oběma národnostmi.

1.2. Literatura a prameny

Pro popsání společenské situace 80. let 19. století, zvláště vztahů mezi Čechy a Němci, jsem použila publikaci *Jana Křena: Konfliktní společenství, Češi a Němci 1780–1918*,³ našla jsem v ní velmi dobře popsanou politickou situaci té doby, ze které vznikaly

---

³ KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*. Praha, 1990. 508s.

národnostní problémy, které autor celkem dobře shrnul. Doplnující informace jsem k tomuto tématu našla hlavně v knize *Otty Urbana: Česká společnost 1848–1918*⁴ a v publikaci *Jiřího Kořalky: Češi v habsburské říši 1814–1918*.⁵ Poznatky o školních zákonech habsburské monarchie vydané v druhé polovině 19. století jsem čerpala hlavně z knihy *Jana Šafránka: Školy české – obraz jejich vývoje a osudů*.⁶ Zákony jsou zde velmi detailně popsány, v knize nalezneme zachyceny i problémy s jejich projednáváním a schvalováním. Podle mě tato studie skvěle mapuje školství před 1. světovou válkou a to nejen to obecné. Kniha *Otakara Kádnera: Dějiny pedagogiky od 18. století do současnosti*⁷ pro mě byla přínosná z hlediska náhledu na učební metody, které se v 19. století používaly, o školních zákonech se zde příliš nemluví, nicméně jsem zde objevila popis publikací, které vydávali učenci zabývající se školstvím. Základní informace o obecném školství jsem našla v *X. dílu Československé vlastivědy*,⁸ tato encyklopedie mi velice pomohla při utváření základní představy o obecných školách a organizaci školství v 19. století. Všechny důležité školní zákony zde byly stručně shrnuty, což mi velice pomohlo k tomu, abych se v nich zorientovala. Nejvíce jsem se o menšinovém školství ale dozvěděla v *České politice*,⁹ která vyšla v roce 1913. Zaujalo mě hodně podrobné popsání procesů, kterými museli čeští rodiče procházet, když chtěli, aby v obci byla pro jejich děti zřízena česká škola.

Nejhuře se mi pro tuto práci hledaly základní informace pro národní obranné organizace. Bohužel k tomuto tématu nevyšla žádná souhrnná publikace, takže jsem musela vycházet z dílčích studií. Pro Národní jednotu pošumavskou mě kroky vedl článek *Karla Řeháčka: Národní jednotu pošumavská (1884–1951)*.¹⁰ Našla jsem v něm souhrnné informace o fungování této organizace od založení až do jejího zániku. Rovněž článek *Alexandry Špiritové: Ústřední matice školská v letech 1880–1919*¹¹ pojednává o období, které mě primárně zajímá. Je zde dobře popsána situace, za které národní obranné organizace vznikaly a jejich chod až do schválení školního zákona 3. dubna 1919. Informace o praktikách obranných organizací jsou výstižně vykresleny ve studiích americké historičky *Tary Zahry*.

⁴ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848–1918*. Praha, 1982. 690 s.

⁵ KOŘALKA, Jiří. *Ceši v habsburské říši a v Evropě 1815–1914*, Praha 1996. 354 s.

⁶ ŠAFRÁNEK, Jan. *Školy české- obraz jejich vývoje a osudů. II. svazek 1848–1913*. Praha, 1918. 447s.

⁷ KÁDNER, Otakar. *Dějiny pedagogiky. Díl 3. Vývoj teorií pedagogických od konce století osmnáctého. Sv. 3*, Praha, 1923. 268s.

⁸ *Československá vlastivěda. díl X. Osvěta*. red. Otakar Kádner. Praha, 1931. 649s.

⁹ BĚLOHRÁDEK, František. Školství menšinové a ústřední matice školská. In: *Česká politika. Díl V. Kulturní, zvláště školské úkoly české politiky*. Red: Zd.V. Tobolka. Praha, 1913. s. 335–433.

¹⁰ ŘEHÁČEK, Karel. Národní jednotu pošumavská (1884-1951). In: *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*. Olomouc, 2003. s. 221–244.

¹¹ ŠPÍRTOVÁ, Alexandra. Ústřední matice školská v letech 1880–1919. In: *Paginae historiae: sborník Národního archivu*. Roč. 1, 1993. s. 178 - 195.

Ve svých pracích se zabývá hlavně praktikami, které používali národní organizace k získávání dětí do obou národních společenstev. Vychází jak z archivních pramenů, tak z dobových novinových článků. Kompilace obou těchto věcí zachycuje atmosféru doby a národního boje na území českých zemích. Z jejích děl jsem měla v ruce, knihu - *Kidnapped souls: National indifference and the battle for children in the bohemian lands, 1900–1948*¹² a článek – *Reclaiming children for the nation: Germanization, national ascription, and democracy in the bohemian lands, 1900–1945*.¹³ V podstatě by se dalo říct, že článek shrnuje to, co obsahuje kniha, obě díla se dobře doplňují, v článku jsem objevila obecné poznatky týkající se problému a v knize jsem k nim našla konkrétní příklady. Musím konstatovat, že obě díla pro mne byla velmi přínosná a dala mi trochu jiný pohled na národní organizace (ať už české nebo německé), než jsem měla před jejich přečtením. O národnostních problémech, které jsou spojeny se školstvím píše Tara Zahra i ve svých dalších člancích.¹⁴ Boj národních obranných organizací o „dětské duše“ je také výborně popsán ve studii, kterou napsal *Toshiaki Kyogoku; Národní agitace a obecní školství na Moravě na přelomu 19. a 20. století*.¹⁵ V první části se zabývá národním bojem v obecném školství do vydání Perkova zákona a další část mapuje soupeření obou národních táborů v jeho stínu. Od tohoto autora jsem měla v ruce ještě jeden článek o moravském školství v 19. století. Pojednával o tématice zřizování německých obecných škol ve většinově českých obcích.¹⁶

Stěžejní prameny pro mou práci jsem našla ve *Státním okresním archivu v Jindřichově Hradci* (dále SOKA v J.Hradci), a to ve fondech: Ústřední matice školská (dále ÚMŠ) - místní odbor Jindřichův Hradec a Národní jednota pošumavská (dále NJP) - místní odbor Jindřichův Hradec a skupina Jindřichohradeckých odborů. Zajímavé pro mě byly zápisy ze schůzí obou organizací, jsou v nich zaznamenány projednávané náměty a také kdo si co o nich myslel. Jde v nich vysledovat, jak se jednotliví členové stavěli k té či oné vesnici a problémům Čechů v ní a hlavně jsou zde útržkovité zprávy k problémům zřízení dvou škol, o kterých budu psát. Dále má každý fond větší či menší karton spisů, skládá se většinou

---

¹² ZAHRA, Tara. *Kidnapped souls: National indifference and the battle for children in the Bohemian Lands, 1900-1948*. 1st printing. New York: Cornell University Press, 2008. 279s.

¹³ Táž. *Reclaiming Children for the Nation: Germanization, Nation Ascription, and Democracy in the Bohemian Lands, 1900-1945*. In: *Central European History*, 2004, roč. 37, č.4, s. 501–543.

¹⁴ Táž. *The Battle for Children: Lex Perek, National Classification, and Democracy in Bohemian Lands 1900–1938*. In: *Moravské vyrovnání z roku 1905*. Ed. Fasora Lukáš – Hanuš Jiří – Malíř Jiří, 2005. s. 129–143; Táž. *From Christmas Gifts to Orphans' Pensions: How Nationalist Associations Created the Welfare State in the Bohemian Lands, 1900-1918*. In: *Schutzverein in Ostmitteleuropa*. Ed. Haslinger Peter, 2009. s. 192–207.

¹⁵ KYOGOKU, Toshiaki. *Národní agitace a obecné školství na Moravě na přelomu 19. a 20. století. Boj o české dítě*. In: *Místo národních jazyků ve výchově, školství a vědě v Habsburské monarchii 1867-1918*. Ed. Binder Harald – Křivohlavá Barbora – Velek Luboš. Praha, 2003. s. 563–578.

¹⁶ Táž. *Vývoj obecného školství na Moravě v 70. letech 19. století: k problematice tzv. „germanizace“ za německo – liberální vlády*. In: *ČMM*, 2001, č.2, s. 433–451.

z korespondence s ústředím a s blízkými odbory, sbírkových archů a žádostí rodičů o příspěvky.

Další prameny ke své práci jsem objevila v *Národním archivu v Praze* (dále NA) ve fondu ÚMŠ, např. uložena zakládací zpráva místního odboru v Jindřichově Hradci a také přesné záznamy o školách, které byly ve spolupráci místních odborů ÚMŠ a NJP zřízeny, ale i o školách, které do první světové války z finančních důvodů založeny být nemohly, i když si to obyvatelé daných obcí velice přáli. O škole v Českém Bernšláku, která byla nakonec po průtazích zřízena, zde leží téměř celý kartón s důležitými informacemi, které jsem ve SOkA v J.Hradci nenašla.

Pro popsání spolupráce s tiskem budu vycházet z týdeníku *Ohlas od Nežárky*, který vycházel od roku 1871 do roku 1941 v Jindřichově Hradci, a zachycoval všechny významné události, které se v městě udály.

2. Vztah mezi Čechy a Němci, společensko- politická situace 80. let 19.století

V této kapitole bych chtěla nastínit společenskou a politickou situaci v českých zemích v období, kdy vznikaly národní obranné organizace. Česká politika 80. let 19. století byla velice ovlivněna děním v předchozích letech. Proto bych se při popisování politické situace tohoto období chtěla podívat i na některé důležité události, kterým čeští politici čelili.

2.1. Česká politika

80. léta 19. století jsou v rakouské monarchii spjata s taaffovskou érou.¹⁷ Období 80. let se také vyznačuje definitivním koncem české pasivní rezistence.¹⁸ Tento styl politiky se na české scéně rozvíjel v 60. letech,¹⁹ v 70. letech rozdělil Národní stranu na dvě části. Kolem Grégrových Národních listů se utvořila skupina, která s pasivní rezistencí nesouhlasila. Tato skupina poslanců Národní strany se o vánocích roku 1874 osamostatnila jako Národní strana svobodomyslná,²⁰ všeobecně známá byla pod názvem mladočeši.²¹ Mladočeši se snažili prosadit konec bojkotování zemského sněmu, podle nich se pasivní rezistencí ničeho nedosáhlo a z toho důvodu by bylo lepší zahájit aktivní odpor. Těsně před založením Národní strany svobodomyslné, na podzim 1874, vstoupilo sedm mladočeských poslanců na zemský sněm. Ukončit pasivitu na říšské radě ovšem neměli ani oni v úmyslu.²² Do české společnosti vnesli mladočeši nový život, ale na politický úspěch si museli ještě počkat. V několika následujících volbách se počet jejich zvolených poslanců příliš nezvyšoval. Ukazovalo se, že staročeská pasivita vede do slepé uličky, ale mladočeská aktivita nebyla o mnoho úspěšnější. V období balkánské krize²³ stáli staročesi jako strana opozice na straně panovníka a s okupací Bosny souhlasili, hlavně proto aby prokázali svůj kladný poměr ke státu, ale souhlasili i z toho důvodu, že doufali v posílení slovanského živlu v monarchii. Vládní němečtí liberálové se postavili proti okupaci a tím podepsali ortel nad Auerspergovým kabinetem. S pádem

---

¹⁷ Touto problematikou se zabýval: JENKS, Wiliam A. *Austria under the Iron Ring, 1879–1893*. University of Virginia, 1965. 332 s.

¹⁸ Na český zemský sněm čeští poslanci vstoupili v na konci září 1878 a do říšské rady potom na podzim roku 1879.

¹⁹ V roce 1863 odešli čeští poslanci z Čech z říšské rady, protestovali proti nevyřešení českých státoprávních snah, a v roce 1867 potom z českého zemského sněmu, nesouhlasili s rakousko- uherským vyrovnáním.

²⁰ Více v: MALÍŘ, Jiří. *Národní strana svobodomyslná v Čechách a Lidová strana (pokroková) na Moravě*. In: *Politické strany 1861 - 2004*. Ed. Malíř Jiří- Marek Pavel. Brno, 2005. s. 139–199; Mladočechy se také zabýval: VOJTĚCH, Tomáš. *Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách*. Praha, 1980. 198 s.

²¹ URBAN, O. *Česká společnost 1848–1918*. s. 301.

²² Tamtéž, s. 300.

²³ Více v: Tamtéž, s. 313–314.

vlády se nachyloval i čas pasivní rezistence. V srpnu 1878 se staročeši a mladočeši dohodli na společném postupu, vytvořili jednotný Státoprávní klub českých poslanců, ve kterém se měli řešit důležité otázky státního práva, samosprávy a národnosti, v ostatních záležitostech měly strany volné ruce.²⁴ Po podzimních volbách v roce 1878 se obě strany dohodly na vstupu do zemského sněmu a 24. září do něj skutečně vstoupily. K úplnému opuštění pasivní rezistence došlo 23. září 1879, kdy na jednání českého Státoprávního klubu bylo odhlasováno vstoupení do říšské rady.

Ze 70. let 19. století bych ráda zmínila ještě jednu událost. A to pokus Františka Ladislava Riegra o česko - německé vyrovnání na úrovni staročeši - staroněmci. Rieger se pokusil využít rozporů v německém liberálním a ústavověrném táboře. Zde čím dál více rostly názorové odlišnosti mezi tzv. staroněmci a mladými německými pokrokaři. Jako výsledek jednání, které zprostředkoval Adolf Fischhof, vzniklo tzv. *emmersdorfské memorandum*²⁵ vydané 31. října 1878. To mělo vytvořit podmínky pro vznik liberálního společenství Čechů a Němců. Národní smír nakonec nebyl dotažen do konce, smířovací politika narazila na odpor vlády.²⁶

Po vstupu do říšské rady se zformoval tzv. Český klub.²⁷ Klub se utvořil v podstatě na zásadách českého státoprávního klubu z roku 1878. Čítal celkem 54 českých poslanců, 34 jich bylo z řad českého státoprávního klubu (z toho šest mladočechů), deset z řad konzervativní šlechty a deset z řad moravských poslanců.²⁸ Předsedou Českého klubu se stal František Ladislav Rieger, místopředsedy pak Jiří Lobkowitz (zastupoval konzervativní šlechtu a brzy byl vystřídán Jindřichem Jaroslavem Clam – Martinicem) a František Šrom (zastupoval moravské poslance). Byl vytvořen užší pětičlenný výbor, ve kterém zasedali všichni tři již zmínění a k nim byli vybráni Antonín Otakar Zeithammer a Alois Pravoslav Trojan (zastupoval mladočechy, jejich hlavní představitel Karel Sladkovský se kvůli nemoci vzdal mandátu). Poslanci Českého klubu museli hlasovat jednotně podle klubového usnesení, pro schválené jakéhokoli návrhu bylo potřeba aby pro něj hlasovalo 2/3 poslanců klubu. Po určení toho jak hlasovat, nikdo nesměl na říšské radě zvednout ruku proti rozhodnutí klubu. Pokud s daným usnesením nesouhlasil a předem to předsedovi klubu nahlásil, bylo mu dovoleno se

---

²⁴ Tamtéž, s. 319.

²⁵ Tamtéž, s.323–324; o memorandu více také v: SAK, Robert. Adolf Fischhof a František Ladislav Rieger. Pokus o nacionální dorozumění. In: *SE*, 1993, č. 28, s. 67–70.

²⁶ SRB, Adolf: *Šedesát let politického zápasu o práva národa českého 1848 – 1908*. Praha, 1908. s.135.

²⁷ Více v: CIBULKA, Pavel. Český klub na říšské radě (1879-1887). In: *ČČH*, č.92, 1994, s. 45 - 61.; dále TOBOLKA, Z. V. *Politické dějiny československého národa od roku 1848 až do dnešní doby*, III. díl 1879–1914. I. část. s. 11–15.

²⁸ Počet poslanců je udáván podle: URBAN, O. *Česká společnost 1848–1918*. s.328.

z hlasování na říšské radě vzdálit.²⁹ Jednotné hlasování platilo pouze pro tzv. klubové otázky (státní právo, samospráva a národnost), v ostatních případech mohl poslanec hlasovat sám za sebe, podle svého svědomí. Český klub nezůstal po celá 80. léta jednotný. V lednu roku 1888 sedm mladočeských poslanců na říšské radě oznámilo, že zakládají svůj vlastní poslanecký klub. Dosavadní vůdce mladočechů Alois Pravoslav Trojan s jednáním skupiny okolo Eduarda Grégra nesouhlasil.³⁰ Již na počátku se Český klub rozhodl pro provládní politiku, spolu s Polským klubem a Klubem Hohenwartovy strany práva tvořili Češi v parlamentu provládní většinu, které se začalo říkat „železný kruh pravice“³¹

17. listopadu 1879 odevzdala tříčlenná delegace českého klubu císaři memorandum, kde byly ve čtyřech bodech vysvětleny české požadavky. Jednalo se o zrovnoprávnění češtiny na úřadech, na pražské univerzitě, na středních školách a na vzdělávacích živnostenských úřadech.³² Tato memoranda panovník přislíbil prozkoumat. Některých požadavků nakonec Češi dosáhli, ale očekávali od nich daleko více.

Taaffeho vláda se sama označovala za národnostně nestrannou. Na české státoprávní požadavky ministerský předseda odpovídal tak, že si je na půdě říšské rady musí Češi prosadit. Sám, ač byl usedlý v západních Čechách, nesdílel české státoprávní požadavky ani zemský patriotismus. Byl známý tím, že neměl žádný stranický program, byl věrný pouze císaři. Vždy prosazoval politiku střední cesty. Tento styl politiky někdy způsoboval, že vycházela protichůdná nařízení. V jeho vládě měli Češi také svého ministra - krajana, byl jím Alois Pražák (hlavní představitel moravských poslanců).³³

České státoprávní požadavky, s kterými poslanci vstupovali do říšské rady, se během 80. let plnily pouze v malé míře. Proto se česká politika té doby často označuje jako „drobečková“, tento pojem použil F.L. Rieger v Českém klubu v roce 1887: „*Když se nám nepodařilo pasivním odporem vydobyti si práv jedním rázem, musíme je nyní sbíratí po droptech... třeba pod stolem.*“³⁴ Nějakých ústupků Češi přece jenom dosáhli. Jedním z nich byla tzv. Stremayrovo jazykové nařízení z roku 1880, které povolilo češtinu jako vnější úřední jazyk v některých oblastech státní správy, tedy její použití pro styk s veřejností.³⁵

²⁹ URBAN, O. *Česká společnost 1848–1918*. s. 328–329.

³⁰ Tamtéž, s. 387.

³¹ Poprvé tak bylo uskupení označeno v květnu 1880 na banketu na ukončení první říšské rady, označil ho tak poslanec Strany práva Georg Lienbacher; o tomto muži více v: STEINKELLNER, Friedrich. *Georg Lienbacher, Salzburger Abgeordneter zwischen Konservatismus, Liberalismus und Nationalismus, 1870–1896*, 1984. 411s.

³² TOBOLKA, Z. V. *Politické dějiny československého národa od roku 1848 až do dnešní doby*, III. díl 1879–1914. I. část. s. 33.

³³ O Aloisi Pražákovi více v: PRAŽÁK, Alois. *Paměti a listář Dra Aloise Pražáka. I. a II. díl*, Praha 1926 a 1927.

³⁴ KŘEN, J. *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*. s. 214.

³⁵ Více v : TOBOLKA, Z. V. *Politické dějiny československého národa od roku 1848 až do dnešní doby*. III. díl 1879 - 1914, I. část. s. 39–45.

Vnitřním, provozním jazykem i nadále zůstávala němčina. Dalším ústupkem bylo rozdělení pražské univerzity na českou a německou část,³⁶ pro Čechy to byla velice důležitá událost. Od této doby bylo české školství kompletní, obyvatelé Českého království mohli absolvovat svá studia celá v češtině od obecné školy až po školu vysokou. Díky tomu se český živel stále více dostával do státní byrokracie. Ne na všech fakultách se daly dělat státní zkoušky pouze v češtině. Na právnické fakultě byly povinné německé státnice.³⁷

Za tyto vládní ústupky museli Češi v parlamentu, jako pevná součást „železného kruhu pravice,“ hlasovat občas z koaliční solidarity proti svému přesvědčení. Jako příklad bych uvedla klerikální školskou reformu (1883),³⁸ která byla rozhodně postupem vzad ve vývoji školství, Čechům se nelíbilo i to, že části původní školního zákona z roku 1869, proti kterým už tehdy protestovali, zůstali v nezměněné podobě. Český klub na říšské radě v tomto případě hlasoval proti českému veřejnému mínění. Mladočeši byli na jednání klubu proti reformě, ale nakonec se většina z nich podvolila. František Tilšer byl jediným mladočechem, který pro reformu nehlasoval, a proto byl z Českého klubu vyloučen. Mladočeši byli stále politickou menšinou, ale začínali mít velkou podporu v širší veřejnosti.³⁹

Až do roku 1883 měli němečtí poslanci, podporovaní stranou ústavověrného velkostatku, na českém zemském sněmu většinu. Ve volbách v roce 1883 získaly čeští poslanci na zemském sněmu poprvé většinu. Sněmovní většiny bylo dosaženo díky získání všech mandátů v kurii venkovských obcí a měst na jazykově českém území (výjimka České Budějovice). Konzervativní šlechta, která podporovala české liberální poslance, porazila šlechtu ústavověrného velkostatku⁴⁰

Polovina 80. let je v českém prostředí spjata se snahou německých poslanců o vznik uzavřeného německého území. Na českém sněmu podali dva návrhy, které nebyly českou většinou přijaty. První z nich byl návrh Eduarda Herbsta požadující národnostně oddělené soudní okresy. Návrh byl podán 16. září 1884, nebyl na denním pořádku a proto o něm sněm jednal.⁴¹ Dne 22. října byl herbstův návrh projednáván v prvním čtení a odeslán do komise pro okresní a obecní záležitosti.⁴² Komise se o návrhu poradila a své závěry přednesla na

---

³⁶ Více v: Týž, s.48–66.; o tomto problému více: Dějiny Univerzity Karlovy. Díl III. 1802-1918. Red. HAVRÁNEK, Jan. Praha, 1997. s. 108-111 a 183-188.

³⁷ URBAN, O. *Česká společnost 1848–1918*. s. 367.

³⁸ KŘEN, J. *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780 - 1918*. s.217.; o reformě více v: URBANITSCH, Peter. Die böhmischen Reichsratsabgeordneten und die Novelle zum Reichsvolksschulgesetz 1883. In: *Mezinárodní konference všeobecného vzdělání pro všechny*. Praha. Pedagogické muzeum J.A. Komenského, 2004. s. 32–41.

³⁹ O problematice české politiky Tilšer napsal publikaci: TILŠER, František. *Ve službě panstva: příspěvek k historii české politiky za doby převahy zástupců šlechty konzervativní nad národními poslanci v Českém klubu na radě říšské*. Český Brod, 1885.

⁴⁰ KOŘALKA, J. *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914*. s. 161–166.

⁴¹ zasedání sněmu 16. září 1884, zdroj: <http://www.psp.cz/eknih/1883skc/2/stenprot/005schuz/s005001.htm>.

⁴² zasedání sněmu 22. září 1884, zdroj: <http://www.psp.cz/eknih/1883skc/2/stenprot/008schuz/s008003.htm>.

zasedání 15. října 1884. K národnostnímu ohraničení soudních okresů se postavila odmítavě a herbstův návrh nebyl zemským sněmem přijat.⁴³ Další pokus o jednojazyčné soudní okresy se na půdě českého zemského sněmu uskutečnil v prosinci 1885. Návrh tentokrát podal poslanec Edler von Plener. Sněm ho poprvé projednával 15. prosince téhož roku.⁴⁴ Poslanci odhlasovali jeho předání patnácti členné komisi. Edler von Plener návrh znovu předložil v prosinci 1886, tentokrát kromě národnostně homogenních soudních okresů požadoval i zrušení Stremayrova jazykového nařízení z 19. dubna 1880. O německých požadavcích se tehdy vůbec nehlasovalo.⁴⁵ Po nepřijetí těchto návrhů zahájili němečtí poslanci na konci roku 1886 pasivní rezistenci a zemského sněmu se neúčastnili. Vláda chtěla, aby čeští Němci pasivní rezistenci ukončili, a proto se snažila o národní smír v Čechách. Zprostředkovatelé dohody měly být konzervativní velkostatkáři, ti také v roce 1888 navrhli obnovení česko - německého jednání, to nevedlo k žádným výsledkům díky neústupnosti Němců a proto bylo následující rok svoláno nové rokování do Vídně.⁴⁶ Jednání probíhala za zavřenými dveřmi a byly k nim přizvány jen politické špičky obou stran. Za českou stranu se jednání účastnili pouze staročeši, a to i přes velký úspěch mladočechů v červnových volbách do zemského sněmu. Mladočeši na jednání nebyli pozváni. Podle oficiálního vysvětlení se nevědělo, kdo z nich má být pozván. Pravdou bylo, že vláda chtěla radikálně myslící mladočechy izolovat. Celkem se dalo předpokládat, že dohoda učiněná bez nich bude pochybná. Staročeši se účastí na jednání ocitli na tenkém ledě. Za zády měli stále sílící vliv mladočechů. Staročeši neměli jednoduché postavení, také z toho důvodu, že čeští zástupci byli vybráni vládou, ale Němci si své zástupce mohli zvolit sami. Jednání, která se konala od 4. do 19. ledna 1890 ve Vídni, se soustředila pouze na České království, otázka Moravy se neprojednávala. Vládní návrhy v podstatě vycházely z toho, co v té době razila německá politika. Hlavní myšlenka těchto návrhů kopírovala německé požadavky na národnostní rozdělení Čech. Okresy měly být složeny pokud možno z jedné národnosti a orgány státní správy měly být děleny na českou a německou část. Za přijetí těchto myšlenek v praxi měli Češi získat volební reformu, která by zlepšila jejich postavení na zemském sněmu a také určité ústupky menšinové politiky. V každém případě na dohodě získávali více Němci. Jednání vyústila v přijetí jedenácti bodů, které dnes známe pod názvem „punktace.“ Samy osobě body neměly právní závaznost, protože byly přijaty na neústavních jednáních, jako zemské zákony nebo nařízení měly být

⁴³ zasedání sněmu 15. října 1884, zdroj: <http://www.psp.cz/eknih/1883skc/2/stenprot/023schuz/s023007.htm>.

⁴⁴ zasedání sněmu 15. prosince 1885, zdroj: <http://www.psp.cz/eknih/1883skc/3/stenprot/009schuz/s009003.htm>.

⁴⁵ zasedání sněmu 22. prosince 1886, zdroj: <http://www.psp.cz/eknih/1883skc/4/stenprot/010schuz/s010003.htm>.

⁴⁶ O národním vyrovnání a politické situaci, která punktací předcházela více v: KAZBUNDA, Karel. Krize české politiky a vídeňská jednání. In: *ČČH* č. 40, 1934. s. 80–108, 310–346 a 491–528; dále *ČČH* č. 41, 1935. s. 41–82, 294–320 a 514–554; tomuto tématu se věnuje i kapitola v knize: KOŘALKA, J. *Češi v habsburské říši 1815-1918*. s. 161–166.

přijaty na zemském sněmu. Mladočeši zvedli proti punktacím velký odpor, na sněmu dělali obstrukce. Nakonec jako celek punktace přijaty nebyly. Podařilo se prosadit pouze rozdělení zemské školní a zemědělské rady na českou a německou část. F. L. Rieger se snažil mírnit rozohnění mladočechů tím, že po vládě požadoval prosazení používání češtiny jako vnitřního jazyka v některých oblastech státní správy jazykově českých okresů.⁴⁷

Dohoda rozhodně nezaručovala národnostní vyrovnání pro všechny členy obou národů, platila pouze pro území Čech a na moravské a slezské národní příslušníky nebyl brán ohled, to mělo negativní dopad především na Čechy (moravští a slezští Češi byli v té době již legitimní částí národa) ale i na Němce. Ti usilovali o uzákonění němčiny jako státního jazyka k tomu ovšem nedošlo. Na druhou stranu čeština se punktacemi taky nedočkala vylepšení svého postavení, správa českých zemích i nadále zůstávala německá. Nejspokojenější, co se týká vyrovnávacích dohod, byla vláda, domnívala se že zabránila pasivní rezistenci českých Němců aniž by si proti sobě postavila Čechy. Její spokojenost netrvala dlouho, brzy vyšlo najevo, že dohody k udržení německých liberálů nestačily a staročechy v následujících volbách zdecimovaly,⁴⁸ punktacemi tato strana sice úplně nezmizela, ale ztratila svou politickou převahu.

2.2. Národnostní situace v Čechách

Punktace jsou také završení politického dění 80. let, a proto bych jimi podkapitolu české politiky ukončila. Dále bych se chtěla zabývat národním děním v 80. letech a vyostřování česko-německých konfliktů.

Národní situace v Čechách na počátku 80. let rozhodně nebyla jednoduchá. S blížícím se koncem století se soupeření mezi Čechy a Němci vyhrcovalo v podstatě v národní nevraživost. Jakékoli snahy o politické usmíření většinou ztroskotaly na tom, že Němci Čechům ustupovat nechtěli a to samé platilo naopak. Neochota německých liberálů vyplývala hlavně z pocitu, že ztrácí své pozice. Pád liberální vlády jejich strach ještě umocňoval. K podílu na vládě se dostali konzervativní Němci, kteří se s německými liberály špatně snášeli. Státní správa i nadále zůstávala téměř výhradně německou, ale liberální německá opozice viděla Taaffův kabinet jako proslovanský a malé ústupky, které dělal české straně, považovala za útok na německou národnost. Němci si představovali, že by se Češi měli spokojit s postavením tolerované menšiny.

---

⁴⁷ Toto prosazení češtiny nebylo součástí punktačních dohod. Rieger o zavedení českého jazyka do vnitřního úřadování žádal po neúspěchu punktací na českém sněmu.

⁴⁸ Ve volbách do říšské rady v březnu 1891 získali staročesi pouze dva mandáty.

Mladší německá liberální generace považovala za nutné uzákonit němčinu jako státní jazyk, jejich starší kolegové to dříve za nutné nepovažovali. Uzákoněním němčiny chtěli udržet německý ráz Předlitavska. Od této chvíle německá národní vlašnost v podstatě mizí, každá maličkost má být pro příště nacionalizována.

Češi nebyli ochotni Němcům nadále ustupovat. Od 60. let 19. století, kdy české národní hnutí získalo politický ráz, se v české společnosti rozšířila představa, že České království (i s Moravou a Slezskem) je historicky přirozeným územím českého národa. Z této představy vyplývalo, že státoprávní požadavky českých politiků nejsou přehnané a není tudíž důvod proč by se v nich nemělo pokračovat. Zavedení českého jazyka do vnějšího úřadování soudů a politických úřadů, byl pro Čechy pouze částečný úspěch, i nadále se snažili prosadit češtinu do vnitřního úřadování, alespoň v jazykově a etnicky českých oblastech. Tyto snahy samozřejmě vzbuzovaly odpor Němců.

Pro 80. léta je typický vznik německých organizací (Schutzvereine), které měly chránit národní pozice především v národně a jazykově smíšených oblastech. Nejvýznamnější krok v této oblasti byl vznik sdružení podporující národní německé školství – Schulverein – v roce 1880.⁴⁹ Česká strana reagovala vznikem národních jednot a Ústřední matice školské. O těchto obranných spolcích budu ve své práci pojednávat a pokusím se vyobrazit jejich kladné a záporné stránky.

Během 80. let se čím dál více projevuje národní nesnášenlivost. Společnost pomalu špěla k národnímu rozdělení, které vyvrcholilo na konci století. Proces národního rozdělení spočíval v izolaci od druhého národního společenství. Rychle se nacionalizovaly instituce jako muzea nebo vědecké společnosti. Obě národnosti se cítily čím dál více soběstačnější, měly pocit, že druhou národnost pro život nepotřebují. Narůstalo používání národního jazyka v oblasti podnikání, vzrůstal také počet lidí, kteří k výkonu svého povolání již dále nepotřebovali znalost druhého zemského jazyka. Němci byli velice hrdí na to, že česky neumí, a mladší generace české inteligence měla tendence obejít se bez němčiny.⁵⁰ Ploty mezi oběma národy se pořád zvyšovaly, v 80. letech se začíná utvářet „malá národní válka“, ta se brzy stane legitimní součástí běžného života v monarchii.

V průběhu 80. let se národní soupeření vyvine ve vzájemná násilná střetnutí. První vážnější násilný konflikt se odehrál 29. června 1881 a je znám jako tzv. chuchelská řež. V chuchelské zahradní restauraci došlo ke rvačce českých a německých studentů, tento

---

⁴⁹ ŠPIRITOVÁ, Alexandra. Ústřední matice školská v letech 1880–1919. In: *Paginae historiae: sborník Národního archivu*. Roč. 1, 1993. s.179.

⁵⁰ Více v: NOVOTNÝ, Jiří. „Slovo Osudné.“ Eduard Grégr o stavu české společnosti na počátku osmdesátých let 19. století. In: *Bratři Grégrové a česká společnost v druhé polovině 19. století*. Ed. Vošáhlíková Pavla a Řepa Milan. Praha, 1997. s 55–61.

incident skončil několika zraněnými.⁵¹ Další závažný incident se stal v roce 1885 ve Dvoře Králové, při slavnostním otevření nové turnérské tělocvičny. Čeští obyvatelé města s touto slavností nesouhlasili a proto se shromáždili před hotelem, jehož součástí tělocvična byla. Již při příjezdu německých hostů probíhaly oboustranné konflikty, které vyústily v rozbíjení oken hotelu a následné kamenování Němců, když opouštěli město.⁵² Královédvorský konflikt strhnul vlnu odvetných německých akcí. Největší z nich proběhly v Liberci, zde Němci vytloukali okna místním Čechům nebo v noci přepadli české sadaře.⁵³

V každodenní občanské sféře jsou v té době vztahy celkem bezkonfliktní. Dvojjazyčnost byla velice rozšířená, a to nejen ve vyšší vrstvě společnosti, smíšená manželství byla tehdy běžná. Dokonce bych řekla, že národní lhostejnost se nejvíce týkala nejnižší vrstvy společnosti. Dělníci a rolníci se starali spíše o svou obživu než o to, k jaké národnosti patří, jejich národní lhostejnost se snaží vymítnout národní obranné organizace.

Němci se v 80. letech začínají v Čechách cítit jako menšina, tím nastává další problém, od té doby se za menšinu považují obě národní společenství a obě strany mají v podstatě pravdu, Němci jsou menšinou v Čechách a Češi pak v Rakousku.⁵⁴

Jak je vidět, národní soužití se začínalo dost komplikovat. Národní rozpory se projevovaly i ve školství, kde působily národní organizace. Pro ně bylo důležité vychovat novou generaci, která bude již národně uvědomělá a nebudou jí muset přesvědčovat, že patří do jejich národa. Na tomto místě bych ráda mapování politické a společenské situace ukončila. V další kapitole se již začnu zabývat právě školstvím, a to víceméně školními zákony.

---

⁵¹ SRB, A. *Šedesát let politického zápasu o práva národa českého 1848–1908*. s. 150.

⁵² Více v: REICHT, Ivo. Královédvorská bartolomějská noc 1885, in: *ČČH* č. 100, 2002. s. 555–577.

⁵³ Tamtéž, s. 566.

⁵⁴ KOŘÁLKA, J. *Češi v habsburské říši 1815–1918*, s. 143–149.

3. Školství

V této kapitole bych chtěla shrnout zákony a novely zákonů, které byly prosazeny ve druhé polovině 19. století a týkaly se obecních škol. V některých zákonech jsou zakotveny možnosti pro vznik a vývoj národních menšinových škol. Tyto zákony jsou pro mou práci velice důležité, protože obranné organizace svou činnost orientovaly na oblast menšinového školství a angažovaly se také při zakládání národních škol. Pro menšinové školy v Předlitavsku neexistoval žádný speciální zákon, byly zřizovány a říděny podle zákonů pro obecní školy.⁵⁵ V zákonech bylo zakotveno právo každé národnosti na vzdělání ve vlastním jazyce, ale ne vždy bylo toto právo naplněno. V duchu národního zápasu se obecní zastupitelstva bránila zřízení menšinové školy s cizím vyučovacím jazykem, ve své obci. Musela by platit za její fungování a pokud již v obci škola existovala, bylo to mnohdy finančně neúnosné. Německým zastupitelstvům se do zřizování českých škol nechtělo jak z národního, tak finančního hlediska. Na tomto místě je nutné říci, že ne všechny české obce byly proti zřízení německé školy. V 70. letech 19. století se na Moravě objevují příklady, kdy české obce zřizují německou školu na přání svých českých obyvatel (např. zřízení německé měšťanské školy v Holešově v roce 1872).⁵⁶

V Českých zemích ve druhé polovině 19. století stále existoval jeden specifický druh škol. Byly to školy židovské. Od nařízení Josefa II. byly tyto školy zakládány jako německojazyčné. Proto je čeští nacionalisté na konci 19. století brali jako nástroj germanizace českých měst, židovské německé školy totiž navštěvovaly i české nežidovské děti (rodiče chtěli, aby se naučily druhý zemský jazyk). V 80. letech 19. století existovalo v Čechách více než sto škol, které zřizovaly židovské náboženské obce. Na těchto školách se vyučovalo v němčině a většinou se nacházely na českojazyčném území, některé z nich byly podporovány Schulvereinem. Během 90. let 19. století se počet židovských škol zmenšuje a na přelomu 19. a 20. století jsou téměř všechny uzavřeny. Tato skutečnost souvisí s asimilací židů do české nebo německé společnosti.⁵⁷

---

⁵⁵ BĚLOHRÁDEK, František. Školství menšinové a ústřední matice školská. In: *Česká politika*. Sv. V. Red: Z.V. Tobolka. Praha, 1913. s. 347–348.

⁵⁶ Více v : KYOGOKU, Toshiaki. Vývoj obecného školství na Moravě v 70. letech 19. století. In: *ČMM* č. 120, 2001. s. 433–447.

⁵⁷ FRANKL, Michal. „Emancipace od židů“ Český antisemitismus na konci 19.století. Praha, 2007. s. 46–53.

3.1. Zákony umožňující vznik národních škol, školní zákony 2. poloviny 19. století

První zákon, o kterém bych se chtěla zmínit, se školním nazvat nedá. Je to totiž rakouská státní ústava z roku 1867. Byla vydána 21. prosince a proto je také známá jako ústava prosincová. Článek 19 zákona č. 142 garantoval, že „v zemích, kde bydlí více národností, jest veřejné ústavy vyučovací zaříditi tak, aby příslušníkům každé z těchto národností poskytnuta byla možnost dojíti vzdělání v řeči mateřské, aniž by při tom byli nuceni učiti se jinému zemskému jazyku.“⁵⁸ Z toho vyplývá, že právo na vznik národních škol je zakotveno v ústavě státu a pozdější školní zákony ho pouze upravují a vymezují za jakých podmínek má být národní škola zřízena.

Ještě před vydáním prosincové ústavy se na zemské úrovni objevuje zákon, který se snažil upravit používání jazyka na školách. V roce 1864 byl na českém zemském sněmu předložen návrh tzv. Wenzigova zákona o jazykové rovnoprávnosti ve školách.⁵⁹ Největší nevoli německých představitelů vyvolala jeho část, která stanovila, že se na všech gymnáziích má učit jako povinný předmět druhý zemský jazyk. Na českých gymnáziích jazyk německý a na německých jazyk český.⁶⁰ Němečtí politici Wenzigův zákon označili za zákon jazykového donucení. I přes tuto klasifikaci byl v lednu 1866 přijat.⁶¹ Po přijetí Prosincové ústavy, ale tento zemský zákon pozbývá platnosti, jelikož se vylučuje s již zmíněným článkem 19. Tento článek v ústavě němečtí poslanci velice rádi odhlasovali, protože zaručoval, že se němečtí obyvatelé druhému zemskému jazyku učit nemusí. Právo neučit se jinému jazyku než mateřskému měli samozřejmě také Češi.⁶² Předlitavská ústava je pro nás důležitá ještě z jednoho důvodu. Povoluje totiž zakládání spolků a účastnit se spolkové činnosti. Díky tomu také v 80. letech mohly vznikat národní obranné organizace.

Další zákon, který zmíním, je už opravdu zákon školní. Je nutné říct, že to nebude pouze zákon jeden, ale zákony tři. Podle svého tvůrce jsou také někdy nazývány zákony „Hasnerovými“.⁶³ Soubor těchto zákonů v podstatě určoval směr obecného školství

⁵⁸ ZEIS, Egon. *Nástin rakouského ústavního práva*. Praha, 1910. s.98.

⁵⁹ ŠAFRÁNEK, Jan. *Školy české- obraz jejich vývoje a osudů. II. svazek 1848–1913*. Praha, 1918. s. 190–192.

⁶⁰ MĚCHÝŘ, Jan. České národní menšinové školství v Čechách 1867–1914. In: *Sborník k problematice multietnicity. České země jako multietnická společnost: Češi, Němci a Židé ve společenském životě českých zemí 1848–1918*. Ed. Zdeněk Kárník. s. 68 .

⁶¹ Zemský zákon ze dne 18. ledna 1866 č. 1. z.z.; O provedení rovného práva obou jazyků zemských ve školách národních a středních. (všechny školní zákony do roku 1881 citovány z: SKALICKÝ, Václav. *Škola obecná – sbírka zákonů školních*, Praha 1881).

⁶² MĚCHÝŘ, J. *České národní menšinové školství*. s. 68–69.

⁶³ Dr. Leopold Hasner, rytíř z Arthy- od 31.12. 1867 ministr kultu a vyučování.

v monarchii až do jejího zániku. Zákony musely zohledňovat práva, které dostal každý občan v předlitavské prosincové ústavě (hlavně právo na vyučování v národním jazyce).

První z nich, vydaný 25. května 1868,⁶⁴ se týkal postavení státu a církve. Od této chvíle se dozor nad školami dostává pevně do rukou státu, církvi zůstává pouze dohled nad hodinami náboženství, do ostatních předmětů již zasahovat nemůže. Zákon dále určuje, že školu zřízenou státem nebo správou mohou navštěvovat všichni bez rozdílu náboženského vyznání. Druhý pojednával o systematizaci služebních míst v zemských a okresních školních radách a byl vydán 26. března 1869.⁶⁵ Poslední z nich mi pro tuto práci přijde jako nejdůležitější, po krátkém průtahu kvůli odporu církve, byl vydán 14. května 1869.⁶⁶ Ustanovoval pravidla vyučování na obecných školách. Rozšiřuje trivium o nové vyučovací předměty, zavádí moderní vyučovací metody a ustanovuje osmiletou školní docházku.⁶⁷ Pro nás je důležitý hlavně z toho důvodu, že předepisuje podmínky, ze kterých má být obecná škola zřízena. Podle § 59 tohoto zákona jsou zemské samosprávy zavázány k podpoře školství tam, kde žije po dobu 5 let více než 40 žáků národnosti, která v obci nemá školu, a v okolí hodiny cesty nebo půl míle daleko žádná škola této národnosti neexistuje.⁶⁸ Dozor nad školami si těmito školními zákony zajistil stát, ale jejich financování položil na bedra obcí, což mohlo být mnohdy problematické. O školách sice rozhodovala zemská školní rada, ale ta se často řídila údaji obcí, které je měly financovat. Je celkem samozřejmé, že díky vznikajícím národnostním problémům většinově německé zastupitelstvo nechtělo zřizovat českou školu, která by navíc zatížila obecní rozpočet. Založení menšinové školy se obecní rady, většinově složené z lidí hlásících se k druhé zemské národnosti, snažily všemožně vyhybat.⁶⁹ Postup při zakládání českých národních škol byl velice zdlouhavý. Rodiče museli sepsat petici na zemskou školní radu a pak museli projít složitou procedurou a v žádném případě si nikdy nemohli být jistí, že škola skutečně bude zřízena.⁷⁰ Tzv. *Hasnerovy zákony* položily základní kameny pro obecné školství v druhé polovině 19. století. Je samozřejmé, že po nějaké době se objevily snahy je reformovat.

První pokus o reformu školních zákonů se uskutečnil v únoru 1880. Dne 5. února toho roku štýrský velkostatkář a klerikální poslanec Alois kníže Liechtenstein podal návrh na přezkoumání školních zákonů. Návrh ještě v únoru 1880 stáhl, protože hrabě Taaffe slíbil

---

⁶⁴ Zákon říšský z 25 dne m. května 1868, č. 48. ř. z.

⁶⁵ ŠAFRÁNEK, J. *Školy české*. s. 232–233.

⁶⁶ Zákon říšský z 14 dne m. května 1869, č. 62. ř. z.

⁶⁷ *Československá vlastivěda. díl X. Osvěta*. red. Otakar Kádner Praha, 1931. s.41–50.

⁶⁸ Zákon říšský z 14 dne m. května 1869, č. 62. ř. z., § 59; upřesňuje zákon zemský z 19 dne m. února 1870, č.22. z. z., §1–12.

⁶⁹ ŠPIRITOVÁ, A. *Ústřední matice školská v letech 1880–1919*. s.178.

⁷⁰ více v : BĚLOHRÁDEK, F. *Školství menšinové a ústřední matice školská*. s. 351–363.

školní novelu, a také z toho důvodu, že svůj návrh předložil poslanec i Lienbacher. Ten požadoval zkrácení školní docházky z osmi na šest let.⁷¹ Lienbacherův návrh prošel poslaneckou sněmovnou říšské rady, ale panská sněmovna ho neschválila.⁷²

Další návrh na změnu „Hasnerova“ zákona vzešel z vlády a na počátku roku 1882 ho dostala k jednání panská sněmovna, která většinu vládních návrhů pozměnila.⁷³ Návrh částečně vycházel z návrhů Liechtensteina a Lienbachera, které nebyly přijaty. Tato novela zákona, omezovala osobní volnost učitelů, ti se stávali odpovědnými za chování mimo školu, pokud by se učitel choval nevhodně, mohl za to být potrestán. Novela připouštěla polodenní vyučování na venkovských školách. Omezovala vyšší vzdělání na měšťanských školách, ty se napříště měly omezit pouze na znalosti, které jsou užitečné pro život rolníka a řemeslníka. Formou rozsáhlých úlev snižovala školní docházku, na venkovských školách, děti chodily do školy většinou jenom 6 let. Řídící učitel podle novely mohl být pouze ten, kdo byl schopen učit náboženství, ke kterému se hlásí většina žáků podle pětiletého průměru. Náboženství se mělo stát povinným předmětem. Návrh novely byl projednáván v panské sněmovně 19. a 20. února 1883. Při jednání kardinál Bedřich Schwarzenberg prohlásil, že biskupové uznávají zlepšení školního zákona v katolickém smyslu a budou pro novelu hlasovat. Zavázal se, že církev bude nápomocná při jejím prosazování ve školách. Poslanecká sněmovna novelu projednávala od 14. do 28. dubna. Český klub s novelou nesouhlasil, vadilo mu hlavně zmenšení kompetence zemského sněmu. Češi byli totiž toho názoru, že o národních školách se má rozhodovat na zemské úrovni. Český klub nakonec ustoupil koaličním partnerům a pro novelu většina jeho poslanců hlasovala. Po speciální debatě byl návrh přijat ve druhém čtení 173 hlasy proti 160 a ve třetím čtení pro něj hlasovalo 170 poslanců proti bylo 167. Novela tedy prošla panskou a poslaneckou sněmovnou a 2. května 1883 získala sankci panovníka.⁷⁴ Tato úprava zákona byla poslední úspěšnou snahou reformovat obecné školství na úrovni říšské rady, až do pádu monarchie žádný jiný školní zákon říšskou radou neprošel.⁷⁵ A to i přesto, že německým klerikálním poslancům tato novela nestačila, protože nekopírovala jejich představy o poměru školy a církve. V lednu 1888 zahájili další boj za konfesijní školu. Iniciativy se opět chopil Alois kníže Liechtenstein a 25. ledna 1888 podal přesně vypracovaný návrh na konfesijní školu. Tento typ školy kladl větší důraz na náboženství, církev se podle

⁷¹ TOBOLKA, Z. V. *Politické dějiny československého národa od roku 1848 až do dnešní doby. III. díl 1879–1914*, I. část. s. 115.

⁷² Týž, s. 117.

⁷³ URBANITSCH, P. *Die böhmischen Reichsratsabgeordneten und die Novelle zum Reichsvolksschulgesetz 1883*, s. 33.

⁷⁴ Zákon říšský z 2. dne m. května 1883 č. 53 ř. z., kterým se mění některá ustanovení zákona ze 14. dne m. května 1869 (z: KLIKA, Josef. *Škola obecná v nejdůležitějších zákonech a nařízeních*. Praha, 1884).

⁷⁵ ŠAFRÁNEK, J. *Školy české*. s.241.

něj měla podílet na dohledu nad školou a všichni učitelé měli být stejného vyznání jako žáci. Návrh také zkracoval povinnou školní docházku pouze na šest let. Poslanecká sněmovna říšské rady návrh knížete Liechtsteina nikdy neprojednávala. Hlavním důvodem patrně bylo, že s ním nesouhlasila vláda.⁷⁶ Návrh neměl ani podporu pravice, zejména Čechů.

Na zemské úrovni se školství řešit muselo. Tzv. *Hasnerovy zákony* daly možnost rozvoje národním školám v jazykově smíšených oblastech. Pokud škola nemohla být zřízena pro odpor obecního zastupitelstva, snažily se o její vznik národní obranné organizace. Tyto organizace si národní menšinové školy, ať už zřízené samosprávou nebo školy soukromé, vybraly jako hlavní bojiště pro národnostní boje. Přece jenom na elementárních školách byla vychovávána a vzdělávána nová mladá generace příslušníků národa. Proto se snažily jakýmkoli způsobem přimět rodiče, aby posílali dítě právě do školy s jejich mateřským jazykem jako jazykem vyučovacím.⁷⁷ Na zemské úrovni bylo tedy nutné řešit otázku, za jakých podmínek může dítě danou školu navštěvovat. První pokus o řešení problému, zda dítě rozumí vyučovacímu jazyku či nikoli, se uskutečnil na českém zemském sněmu. Na zasedání sněmu 16. října 1884 předložil Jan Kvíčala návrh na vydání zákona o návštěvě a zřizování škol (Lex Kvíčala).⁷⁸ Podle jeho návrhu měly děti navštěvovat školu s vyučovacím jazykem jenž je pro ně běžný. Toto opatření si kladlo za cíl, aby děti rozuměly probírané látce. Návrh řešil i zřizování škol. Pokud v místě žilo více než 40 dětí, které používaly jiný jazyk než byl vyučovacím jazykem školy, měla pro ně být zřízena nová škola, která by vyučovala v jazyku jež děti běžně používaly. Proti tomuto návrhu byli němečtí poslanci a také ministerstvo kultury a vyučování, proto nebyl uzákoněn.⁷⁹ V 80. letech 19. století se na českém zemském sněmu řešila otázka vyučování druhého zemského jazyka na středních školách. Po vydání nařízení o německých státních zkouškách na právnické fakultě bylo důležité, aby se čeští studenti naučili německy již na gymnáziích a neměli s němčinou na právnické fakultě problémy. Někteří čeští politici byli pro návrh, aby na gymnáziích byla zavedena povinná němčina. Nicméně pro ně bylo důležité, aby to nevypadalo jako diskriminace češtiny. Jindřich Clam – Martinic podal na zemském sněmu zákona návrh (Lex Clam – Martinic),⁸⁰ který nařizuje povinné vyučování druhému zemskému jazyku na středních školách. Proti návrhu byli mladočeši, po jednání byl odkázán školní komisy, nikdy se o něm nehlasovalo.⁸¹

⁷⁶ TOBOLKA, Z. V. *Politické dějiny československého národa od roku 1848 až do dnešní doby. III. díl 1879 - 1914*, I. část. s. 118–119.

⁷⁷ O praktikách těchto organizací se zmíním v další kapitole.

⁷⁸ zasedání sněmu 16. října 1884, zdroj: <http://www.psp.cz/eknih/1883skc/2/stenprot/024schuz/s024001.htm>.

⁷⁹ MAREK, Pavel. *Lex Perek a jeho osud*. In: *Moravské vyrovnání z roku 1905*. s. 119–120.

⁸⁰ zasedání sněmu 20. října 1884, zdroj: <http://www.psp.cz/eknih/1883skc/2/stenprot/027schuz/s027001.htm>.

⁸¹ TOBOLKA, Z. V. *Politické dějiny československého národa od roku 1848 až do dnešní doby. III. díl 1879 - 1914*, I. část. s. 78–81.

Na počátku 20. století se problém navštěvování a zřizování škol řešil na moravském zemském sněmu. Školní otázka byla součástí tzv. *Moravského kompromisu* z roku 1905.⁸²

Školstvím se konkrétně zabýval *Zákon o úřadech školních*. §20 tohoto zákona (nazývaný podle navrhovatele, dr. Václava Perka, *Lex Perek*) se snažil zabránit rodičům, aby posílali své děti do školy, která měla vyučovací jazyk jiný než mateřský. Perkův zákon v podstatě vycházel z návrhu Lex Kvíčala. Říkal: „...že do obecných škol smějí být zpravidla přijímány děti, jež jsou vyučovací řeči mocny.“⁸³ České dítě, které chtělo navštěvovat německou školu, muselo nejdříve před komisí dokázat, že rozumí pokynům učitele. Pokud bylo prokázáno, že dítě pokynům nerozumí, bylo „navráceno“ do české školy.⁸⁴ Perkův zákon bohužel ztroskotal na své formulaci. Hlavním jeho problémem bylo slovo „zpravidla“, to totiž dovolovalo v zákoně nalézt skulinu a za určitých okolností připouštělo výjimku. Špatné formulace se chytil ministr vyučování Gustav Marchet. Prováděcí nařízení, které k zákonu vydal, uznávalo tři výjimky ze zákona. Do školy s jiným vyučovacím jazykem než mateřským mohly chodit děti, jejichž rodiče si návštěvu této školy přáli a mohli dokázat, že dítě při běžném styku s příbuznými používá druhý zemský jazyk. Další výjimka mohla být udělena, pokud dítě chodilo v předchozím roce do jiné stejnojazyčné školy. Poslední výjimka zohledňovala tzv. „výměny dětí,“ znamenalo to, že pokud dítě bylo na výměnném pobytu, aby se naučilo druhý zemský jazyk, mohlo navštěvovat školu toho jazyka, kterému se chtělo naučit.⁸⁵ Výjimky rozvazovaly ruce německým úřadům. Prováděcí nařízení odsoudil v roce 1910 Nejvyšší správní soud, v prosinci téhož roku vydal rozhodnutí, které převrátilo Marchetova nařízení a nastavilo tím proces „navracování“ dětí do škol s jejich mateřským jazykem. Případ, který tehdy soud rozhodl, se týkal 16 dětí, které byly „reklamovány“ z německé školy v Uherském Hradišti. Rodiče s tímto „navrácením“ nesouhlasili, proto si podali dovolání k Nejvyššímu správnímu soudu. Ve svém rozhodnutí soud oficiálně v zákoně zakotvil národní kolektivní právo k dětem. Školní rady na Moravě měly napříště rozlišit, k jaké národnosti dítě patří, pokud dítě označily za Čecha, nemohlo odmítnout chodit do české školy.⁸⁶ Soud také vyloučil výjimku, která umožňovala posílat děti na „výměnu“ během

---

⁸² Více v: *Moravské vyrovnání z roku 1905: možnosti a limity národnostního smíru ve střední Evropě*. Ed. Fasora Lukáš, Hanuš Jiří a Malíř Jiří. Brno, 2006.

⁸³ PEREK, Václav. *Perkův školský zákon : zákon ze dne 27. listopadu 1905, platný pro markrabství moravské a moravské obvodů ve Slezsku, kterým se mění zákon o dozoru ke školám ze dne 12. ledna 1870, čís. 3 z. z. (zákon o národnostním rozdělení školských úřadů) a zákon ze dne 24. ledna 1870, čís. 17 z. z. o zakládání, vydržování a návštěvě veřejných škol národních : nařízení c. k. ministerstva kultu a vyučování ze dne 14. května 1907, jimž vydávají se ustanovení, která provádějí § 20. moravského zemského zákona ze dne 27. listopadu 1905, z. z. č. 4 ex. 1906 o zakládání, vydržování a návštěvě veřejných škol národních*, Brno 1907. s. 28.

⁸⁴ Více v: ZAHRA, T. *Kidnapped souls*. s. 40.

⁸⁵ O prováděcích nařízeních více v již citovaném vydání Perkova zákona, s. 23–28.

⁸⁶ ZAHRA, T. *Kidnapped souls*. s. 37–38, Táž. *Reclaiming Children for the Nation*: s. 511.

školního roku. A v roce 1911 rozhodl, že nařízení o národnosti se nebude týkat soukromých škol. To znamená, že školy zřizované Schulvereinem a ÚMŠ mohly nadále navštěvovat i děti jiné národnosti, než pro kterou byly zřízeny.⁸⁷ ..

Z výše uvedeného je vidět, že Lex Perak nestačil požadavkům obou národností. Stejně to bylo i s celým tzv. *Moravským kompromisem*. Již po jeho schválení s jeho obsahem nesouhlasili radikálové obou národností. Velice záhy se ukázalo, že národní vyrovnání z roku 1905 nedostačuje ani českým ambicím posílit národní potenciál upřesněním národní příslušnosti, ani německým snahám o větší německou autonomii. Protože kompromis z roku 1905 nestačil, byla uzavřena nová dohoda. Ta je označována jako „Druhé moravské vyrovnání“. Kompromis nebyl realizován pomocí zákonů, jako tomu bylo v roce 1905, ale pouze na základě písemné dohody zástupců parlamentních stran zastoupených na zemském sněmu. Dohoda byla uzavřena v únoru 1914. Byla časově omezena funkčním obdobím sněmu, s vyhlídkou možného prodloužení. „Druhé moravské vyrovnání“ v podstatě doplňovalo to první. Dohoda se velkou měrou týkala školské otázky, tedy Perkova zákona a jeho prováděcích nařízení. Zásahy do tohoto zákona směřovaly k důslednějšímu oddělení českého a německého školství. Důraz byl kladen hlavně na organizační autonomii obou národních školství, to znamená že měla být posílena pozice místních školních rad.⁸⁸

---

⁸⁷ Táž. *Kidnapped souls*, s.41.

⁸⁸ MALÍŘ, Jiří. Druhé moravské vyrovnání z roku 1914. In: *Moravské vyrovnání z roku 1905*. Ed. Fasora Lukáš – Hanuš Jiří – Malíř Jiří, 2005. s. 87–102.

4. Národní obranné organizace

Vznik národních obranných organizací úzce souvisí s vydáním tzv. *Stremayrova jazykového nařízení* z 12. dubna 1880 o zrovnoprávnění češtiny a němčiny v některých oblastech vnějšího úřadování. Význam tohoto nařízení nebyl zdaleka takový, za jaký ho považovala česká i německá strana, protože se dotýkalo pouze vnějšího styku a vnitřní úřadování zůstalo i nadále německé. Tyto ústupky Čechům podnítily Němce k uvažování, že ve vnitrozemí Čech se budou muset s Čechy dohodnout, a proto se musí zaměřit na obranu národnostní hranice.⁸⁹ V polovině 19. století byly pohraniční oblasti českých zemích německé. Rozvoj těžby a industrializace severozápadních Čech přilákaly do původně německých oblastí české dělníky a horníky. Následně do těchto oblastí začali přicházet čeští živnostníci, řemeslníci a inteligence (úředníci, právníci, lékaři a od 80. let 19. století čeští učitelé).⁹⁰ Po vydání jazykových nařízení se Němci báli, že Češi od vlády budou dostávat další ústupky a díky tomu bude klesat jejich ochota ke kompromisu. Svůj národ chtěli Němci chránit před úpadkem tj. pomalou „čechizací“.

Jako první reakce na jazyková nařízení byl zřízen německý spolek na podporu školství. Ve Vídni byl v červenci 1880 založen *Deutscher Schulverein*, který měl podporovat německé školství ve všech rakouských zemích, a to zakládáním mateřských, obecných a středních soukromých škol a opatroven. Stal se hlavním propagátorem německého školství v pohraničí a v jazykově smíšených územích, pro vnitrozemí vznikaly další německé spolky, např. pro Holešovice, Libeň, Vinohrady a Vršovice to byl spolek *Schulerhaltungsverein*. Svou činnost zaměřovaly výhradně na školství. Podle jejich vzoru začaly být zakládány krajinské spolky pro podporu německého průmyslu, řemesla a zemědělství. Např. v roce 1884 byl v Českých Budějovicích založen německý soukromý spolek *Böhmerwaldbund* pro Pošumaví. Krajinské spolky se zajímaly pouze o školství odborné, teprve v 90. letech začaly podporovat i některé jiné druhy škol. Jejich činnost ve srovnání s *Deutscher Schulverein* nebyla nijak rozsáhlá (ten měl po půl roce od založení již 22 000 členů).⁹¹ Schulverein neměl pouze agitátorskou funkci, stejně jako Ústřední matice školská se snažil shánět finance pro německé školy.

Česká reakce na vznik *Deutscher Schulverein* na sebe nenechala dlouho čekat. Při zakládání českého spolku s podobnou náplní práce asistovali mladočeši i staročeši.

---

⁸⁹ ŠPIRITOVÁ, A. Ústřední matice školská v letech 1880–1919. s.179.

⁹⁰ MĚCHÝŘ, J. České národní menšinové školství v Čechách 1867–1914. s. 67.

⁹¹ ŠPIRITOVÁ, A. Ústřední matice školská v letech 1880–1919. s.179–180.

Ustavující schůze spolku, který byl nazván Ústřední matice školská, byla svolána na 5. prosince 1880 do místností Měšťanské besedy v Praze. Myšlenka založení Ústřední matice školské (dále ÚMŠ) pravděpodobně vznikla v Ústředním spolku učitelských jednot. ÚMŠ měla být spolkem nepolitickým. První předsedou byl zvolen František Ladislav Rieger, v této době byl Rieger „vůdcem národa“ a byl tedy osobou uznávanou všemi stranami. Funkci přijal pouze pod podmínkou, že to bude funkce reprezentativní a veškerou agendu povede jeho zástupce. Ustavující valná hromada měla samozřejmě ohlas v novinách. Nejvíce o ní psaly Národní Listy. Dne 5. prosince 1880 se v nich objevilo upozornění, že se toho dne v deset hodin dopoledne koná ustavující schůze⁹² a 7. prosince vydaly článek, který průběh schůze popisoval.⁹³ Tento článek citoval i některé části projevu ředitele Krále, který mluvil o účelu ÚMŠ. Matice podle něj vznikla hlavně proto, aby zajistila vzdělání českých dětí v mateřštině. V projevu zazněl i tehdy všeobecně uznávaný názor, že české děti v německých školách duševně trpí, zakrňují a zaostávají za dětmi německými.⁹⁴ Pozvánku na valnou hromadu otiskl 5. prosince také staročeský německy psaný deník Politik. Celkem zajímavé je, že ačkoliv jsou tyto noviny psané německy, pozvánka na ustavující valnou hromadu ÚMŠ je psaná v češtině.⁹⁵ O ustavující schůzi píše i další české noviny, např. České noviny, Našinec nebo Moravská Orlice. Všechna periodika se shodují na tom, že založení ÚMŠ je pro národ velice důležité.

Na své první schůzi měla Matice pouze 700 členů, oproti 22 000, které měl v té době Deutscher Schulverein. To se zdá velice málo. Je ale nutné brát v úvahu, že ÚMŠ působila pouze na území Čech a Moravy, kdežto Deutscher Schulverein působil na území všech rakouských zemích a podporu měl i v Německu. ÚMŠ byla spolkem výhradně školním a snažila se zakládat české soukromé obecní školy (později i gymnázia) hlavně tam, kde žilo více obyvatel české národnosti a nebyla tam pro ně z nějakého důvodu zřízena česká veřejná škola. Ve většině případů bylo cílem spolku připravit v daném místě otevření veřejné školy, pokud to nebylo možné, byla založena škola soukromá financovaná ÚMŠ. Činnost tohoto spolku často narážela na odpor německých vrstev, zejména na odpor německých zastupitelů ve smíšených obcích. K roku 1900 ÚMŠ vykazuje vlastních 46 obecných škol a 44 mateřských. Zakládání škol ztěžovala Matici státní správa, ale také nedostatek mateřských učitelů. Být mateřským učitelem nebylo jednoduché, tito lidé byli považováni za zaměstnance soukromého spolku a kromě platu nedostali žádné

---

⁹² Národní listy z 5. 12. 1880, č. 292.

⁹³ Národní listy z 7. 12. 1880, č. 293- příloha.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ Politik z 5. 12. 1880, č. 336.

zabezpečení. Ze strany školních úřadů byli dokonce označováni za nespolehlivé, protože byli zaměstnanci vlasteneckých spolků. Celkem často se stávalo, že při převzetí školy obcí nebyl dosavadní učitel ve funkci potvrzen a byl dosazen kantor jiný.⁹⁶

Dalším českým obranným spolkem, který vznikl v 80. letech 19. století, byla Národní Jednota Pošumavská (dále NJP). Ta vznikla jako reakce na zřízení Böhmerwaldbundu v Praze 21. července 1884. NJP zaměřila svou činnost hlavně na kraje v Pošumaví, a to budějovický, písecký, plzeňský a tábořský. Na jejich území žilo v roce 1880 871 389 obyvatel, z toho 415 733 Čechů.⁹⁷

Podle prvních stanov⁹⁸ bylo účelem spolku „přispívati ku národnímu, duševnímu a hmotnému zvelebení krajín na jihu a západu Čech.“⁹⁹ Tohoto cíle měla dosáhnout „důkladným seznáváním všech národních, duševních a hmotných poměrů a použitím všeho, čím bylo by lze přispěti ku povznesení národního vědomí, osvěty a národního života vůbec ku zvelebení rolnictví, řemesel a průmyslu a obchodu zvláště.“¹⁰⁰ Z toho jednoznačně vyplývá, že NJP měla být protiváhou Böhmerwaldbundu. Nezaměřovala se pouze na školy, měla daleko větší pole působnosti. K povznášení národního vědomí používala pořádání přednášek, výletů, výstav a národních slavností. Podporovala také průmysl a drobné české rolníky tím, že se starala např. o levné úvěry.¹⁰¹ Během prvního roku činnosti NJP ustanovila asi 232 odborů s přibližně 10 000 členy. Během let střídavě klesaly a stoupaly počty jejich členů. Krizová pro NJP byla léta 1888-1892, kdy počet odborů klesl až na 145. Od roku 1893 NJP získává dobré pozice a v roce 1911 má již 719 odborů a 38 017 členů. Až do roku 1897 ovládali tuto organizaci staročeši, v tomto roce zvítězila ve spolku mladočeská strana a tehdy dochází k jejímu rychlejšímu rozvoji.¹⁰²

Mezi hlavní úkoly NJP do roku 1918 patřilo získávání členů a sympatizantů. To totiž přispívalo ke zvýšení prestiže a postavení české menšiny v národnostně smíšených oblastech. Ke zvýšení prestiže organizace přispělo i podporování menšinových mateřských škol, snahy o umístění českých sedláků do menšinových obcí, hospodářské zabezpečování české komunity, odstraňování nespravedlností a pochybení německé místní

---

⁹⁶ ŠPIRITOVÁ, A. Ústřední matice školská v letech 1880–1919. s.183–186.

⁹⁷ ŘEHÁČEK, Karel. Národní jednota pošumavská (1884–1951). In: *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*. Olomouc, 2003. s.230.

⁹⁸ schváleny výnosem c.k. ministerstva vnitra 10.května 1884, č.j.7221. (z VONDRÁČEK, K. 1884–1934 - 50 let Národní jednoty pošumavské. Praha, 1934. s.509-stanovy.)

⁹⁹ VONDRÁČEK, K. 1884–1934 - 50 let Národní jednoty pošumavské. s.509-stanovy.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² ŘEHÁČEK, K. Národní jednota pošumavská (1884–1951). s.233–234.

správy vůči českému obyvatelstvu.¹⁰³ Dalším úkolem NJP bylo sbírání financí, na podporu menšin.

Do první světové války vznikají ještě další organizace, které mají za úkol podporovat české národní menšinové školství nebo české menšiny žijící v jazykově smíšených oblastech (např. Národní jednota severočeská, Matice Opavská, Národní jednota pro jihozápadní Moravu atd.). Okolnosti vzniku a základní charakteristiku jsem popsala u těch, které jsou pro mě nejdůležitější a budu se jejich působením zabývat na Jindřichohradecku.

Všechny obranné organizace měly na přelomu v podstatě stejné praktiky na získávání dětí a rodičů do svých sítí. Jejich činností na poli národní lhostejnosti a bojem o dětské duše se budu zabývat v další podkapitole.

4.1. Národní lhostejnost a boj o „dětské duše“

Než se začnu zabývat praktikami národních organizací, kterými chtěly vymazat národní lhostejnost a získat pro svůj národ co nejvíce dětí, ráda bych se zastavila u jednoho z možných pohledů na dítě a jeho funkci ve společnosti. Na nápad zařadit národní vidění dětí do své práce mě přivedly studie americké historičky *Tary Zahry*.¹⁰⁴ Podle mého názoru, pohled národních organizací na dítě osvětluje to, proč se obranné organizace tak snažily získat vliv na vzdělání dětí.

Na dítě je na přelomu století nahlíženo jako na majetek národa, podle nacionalistů má národní společnost právo na dítě dohlížet a vychovávat ho v národním duchu. Tato představa platí pro oba národní tábory, Němci o děti bojují stejně zuřivě jako Češi. Proto jsou na obou stranách radikálních nacionalistů zatracovány tzv. „výměnné pobyty“. Na počátku 20. století bylo celkem běžné, že čeští rodiče posílaly své dítě na prázdniny nebo dokonce na celý školní rok do německé rodiny, a to hlavně z toho důvodu, aby si osvojilo němčinu. Přece jenom to byl druhý zemský jazyk, který čeští rodiče pokládali za potřebný, pro budoucí kariéru svého dítěte. „Výměnných pobytů“ se účastnily i německé děti, jejich rodiče je

---

¹⁰³ Tamtéž s.235.

¹⁰⁴ ZAHRA, Tara. *Kidnapped souls: National indifference and the battle for children in the Bohemian Lands, 1900-1948*. 1st printing. New York: Cornell University Press, 2008. 279s.; Táž: *Reclaiming Children for the Nation: Germanization, Nation Sscription, and Democracy in the Bohemian Lands, 1900-1945*. In: *Central European History*, 2004. roč. 37. č.4. s. 501 - 543.; Táž: *The Battle for Children: Lex Perek, National Classification, and Democracy in Bohemian Lands 1900-1938*. In: *Moravské vyrovnání z roku 1905*. Ed. Fasora Lukáš – Hanuš Jiří – Malíř Jiří, 2005. s. 129–143

posílali do českých rodin hlavně proto, aby se seznámily s českým prostředím. V obou táborech se proti výměnám dětí na školní rok nebo na prázdniny bojovalo. Nacionalisté si uvědomovali, že dítě se velice rychle naučí jiný jazyk než mateřský, a báli se, že o něj výměnami národ přijde a získá ho druhé národní společenství. Výměny umožňovaly dětem, aby byly chvíli vychovávány druhým národním duchem, proto v obranných organizacích roste obava z jejich ztracení, uloupení. Nemají kontrolu nad jeho výchovou a nemohou si být jistí, že z něj vyroste uvědomělý člen svého národa. Organizace své naděje vkládají do dětí, ty jsou pro ně daleko právoplatnějšími členy národní společnosti než jejich lhostejní rodiče.

Na tomto místě bych chtěla říci, že na přelomu 19. a 20. století se národní uvědomění projevovalo více ve vyšších vrstvách společnosti. Dělníkům a rolníkům bylo v té době více méně jedno, do kterého národa patří. Když vybírali školu pro své dítě, nebyl pro ně směrodatný jazyk, ve kterém bude vedeno vyučování, zajímali se spíše o výhody, které ve škole dítě dostane. A tím se dostáváme k činnosti obranných organizací, které tyto výhody poskytovaly.

Na přelomu století se rozjela masivní kampaň, jejíž sloganem bylo „České dítě do české školy“. Zapojily se do ní všechny národní obranné organizace a posvěcení dostala také od Národní rady české. Aktivisté v první fázi chtěli přesvědčit rodiče, aby posílali své dítě do české školy, pomocí poučení. Proti dvojjazyčnému vzdělání používali pedagogické argumenty. Národní učitelé v té době tvrdili, že dítě, které je vzděláváno v jiném jazyce než mateřském, je pro život negativně ovlivněno po stránce intelektuální, psychické a duševní. Ve svých tvrzeních došli tak daleko, že rodiče vyloženě strašili tím, že pokud dítě nepošlou do školy s jeho mateřským jazykem jako jazykem vyučovacím, stane se z něho kriminálník a jedinec na okraji společnosti, který nepatří do žádného národního společenství. Pokud to pro rodiče nebyl dostatečný argument, učitelé se snažili hrát na rodičovské city jinak. Tvrdili, že dítě je v německé škole pasivní a je ve třídě ponižováno mlčením, protože nerozumí dotazu učitele. Tím se vzdaluje od školy a učení, protože má pocit, že své spolužáky nemůže dohnat, přestává respektovat autoritu učitele a posléze i autoritu rodičů samotných. Za takových podmínek vzdělání dítě nezíská žádné dobré vlastnosti a jeho kriminální kariéra je nevyhnutelná.¹⁰⁵

Tato agitace možná mohla zabrat na vyšší vrstvy společnosti, kde rodiče mají dostatek finančních prostředků a je pro ně prestižní hlásit se k určité národnosti. Na dělníky a rolníky toto poučování příliš neplatilo. Pro ně bylo důležité, jaké nabízí návštěva té či oné školy výhody. Proto se české i německé školy předháněly v nabízení učebních pomůcek, oblečení,

---

¹⁰⁵ ZAHRA, T. Reclaiming Children for the Nation. s. 506–507.

bot a vánočních nadílek. Všechny tyto věci měly dostat děti zcela zdarma. Finance na ně sháněly obranné organizace, které zjistily, že pouze poučování asi nebude příliš účinné. Poučování neneslo takové výsledky, jaké si Národní rada představovala, a proto na území města Prahy začala používat trochu tvrdší postup proti lhostejným rodičům. Její pracovníci pečlivě prostudovali zápisové archy německých škol a u jména dítě, které znělo česky poznačili velké červené „Č“. Všem rodičům dětí, které měly česky znějící jméno, pak posílali její dobrovolní pracovníci výhružné dopisy ve smyslu, že pokud své české dítě nepošlou do české školy nebudou nadále považováni za Čechy a budou vyloučeni z národní společnosti. Dopisem to ovšem nekončilo. Národní rada česká naléhala na české spolky a organizace, aby vyloučily ze svých řad členy, kteří posílají své dítě do německé školy. Českým statkářům doporučovala, aby vyhnali české odpadlé rodiče ze svých nájemních domů. Kampaň proti odpadlým rodičům brzy rozšířila v českém prostředí kulturu udávání. Množila se udání na české rodiče samosprávným úředníkům. Ukázalo se že, praktiky České národní rady měly viditelný výsledek. Mezi roky 1900 a 1910 v Praze klesl počet českých dětí navštěvujících německou školu z 952 na 375 dětí.¹⁰⁶

Na Moravě šly organizace ještě dál a na zemském sněmu prosadily tzv. *Perkův zákon*, o kterém jsem psala výše. Po jeho schválení vrcholí boj o děti. Do této doby mohli být rodiče, posílající dítě do cizojazyčné školy, odsouzeni jako zrádci národa. Na základě tohoto zákona ale vzniká možnost, že za posílání dítěte do školy s jiným vyučovacím jazykem než byla jeho mateřština, mohli být rodiče legálně odsouzeni. Zákon také dával právo školní radě reklamovat dítě, pokud zjistila, že nerozumí vyučovacím jazyku. Německé organizace proti tomuto zákonu bojovaly hlavně zakládáním mateřských škol, do kterých byly přijímány české děti. Naučily se tam rozumět německému jazyku, jejich znalost němčiny byla taková, že při zápise do školy prokázaly schopnost porozumět učitelí a mohly být zapsány do německé školy. Obě národní strany na Moravě vyvíjely letákovou a brožurovou národní propagaci, jako tomu bylo v Čechách. Národní boj o děti se objevuje i v novinách, české noviny odsuzují ostrou poněmčovací politiku Němců (ve většině případů čeští novináři přeháněli). *Perkův zákon* neměl tak velký úspěch, jak se očekávalo, a to i díky tomu, že nenašel porozumění mezi neuvědomělým lidem. Národní agitátor obcházel dům od domu, snažil se rodiče přesvědčovat, že pro jejich dítě je vyučování v mateřštině velice prospěšné. Ale ne vždy měl

---

¹⁰⁶ Táž. *Kidnapped souls*. s. 31.

šťestí na chápavé rodiče, dost často se potkával s otázkou, jestli za navštěvování české školy dostanou děti oděv a boty.¹⁰⁷

Perkuv zákon v podstatě omezoval právo rodičů, aby pro své dítě vybrali školu. Možnost výběru měli na příště pouze ti, jejichž děti, byly schopny prokázat znalost obou jazyků a rozuměly vyučovacímu jazyku školy, kterou pro ně rodiče vybrali. Později se také projevuje tendence českých nacionalistů, aby české dítě chodilo do české školy, i když mluví plyně německy.¹⁰⁸

Z toho, co jsem výše napsala, je vidět, že děti byly pro národní obranné organizace středem národní společnosti. Neváhaly proto svádět o ně každodenní boje. Organizace to jistě neměly jednoduché. V nadnárodní habsburské monarchii se při sčítání obyvatel neuváděla národnost, od roku 1880 se musela přiznávat obcovací řeč. Ta nemusela být určující pro to, ke kterému národu člověk patřil. Nicméně na základě obcovací řeči měly obranné organizace snahu přisuzovat národní příslušnost rodičů dítěte. Jak naznačuje činnost Národní rady české, k určování Čechů nebo Němců se zkoumala i dětská jména. Ta, co zněla podle nich česky, patřila automaticky Čechům. Tímto způsobem se nacházeli příslušníci české národnosti. Když byli nalezeni, organizace začaly s přesvědčováním, aby se jako Čechové chovali. Mnohdy kampaně za české školy nebyly úspěšné. Chudým rodičům v habsburské monarchii bylo celkem jedno, k jaké národnosti patří. Záleželo jim na tom, jaké dostanou výhody pro své děti.

---

¹⁰⁷ KYOGOKU, Toshiaki. Národní agitace a obecné školství na Moravě na přelomu 19. a 20. století. Boj o české dítě. In: *Místo národních jazyků ve výchově, školství a vědě v Habsburské monarchii 1867–1918*. Ed. Binder Hafale – Křivohlavá Barbora – Velek Luboš. Praha, 2003. s 575.

¹⁰⁸ ZAHRA, T. Reclaiming Children for the Nation. s. 511.

5. Jindřichohradecko a české národní obranné organizace

V úvodu své práce jsem uvedla, že od 60. let 19. století byl Jindřichův Hradec dvojjazyčné město. Až do roku 1918 měl Hradec utrakvistický ráz i přesto, že zde žilo více obyvatel českých než německých. Při sčítání obyvatel v roce 1880 se k německé obcovací řeči hlásilo 11,2 % osob žijících ve městě.¹⁰⁹ Z tohoto popisu se může zdát, že české národní obranné organizace zde neměly moc práce. Ale opak je pravdou. Obce, které se nacházely v okolí Jindřichova Hradce, byly většinou národnostně smíšené. V sedmi z nich se při sčítání obyvatel v roce 1880 se k české obcovací řeči hlásilo méně než 10% obyvatel, byly to např. Blažejov, Děbolín, Horní Pěna, Horní Žďár.¹¹⁰ Neznamena to ovšem, že ve obci nutně muselo žít málo Čechů. Je pravděpodobné, že obyvatel české národnosti v těchto obcích žilo více, ale k českému jazyku se nepřihlásili. V takovýchto obcích vznikaly příležitosti pro obranné organizace. Podporou „utajených“ Čechů se snažily dosáhnout toho, aby se tito lidé při dalším sčítání obyvatel přihlásili již ke správné národnosti. Ve smíšených obcích národní organizace podporovaly kulturní a hospodářský rozvoj české menšiny a aktivně se snažily, aby se alespoň nějaký Čech dostal do obecního zastupitelstva. Z toho, co jsem napsala, je patrné, že obranné organizace měly na Jindřichohradecku své pole působnosti zajištěné.

5.1. Založení českých národních obranných organizací a jejich fungování

V této podkapitole bych chtěla popsat založení místních odborů ÚMŠ a NJP. Budu se snažit zmapovat, jak byly odbory spravovány, jak často se konaly výborové schůze a valné hromady. Porovnáám počty jejich členů a zmíním členy významné pro fungování obou odborů. Způsobem shánění financí a podpory českých škol a české menšiny v okolních obcích se budu zabývat až v podkapitolách následujících.

5.1.1. Ústřední matice školská v Jindřichově Hradci

První česká obranná organizace, která byla ve městě nad rybníkem Vajgarem založena, byl místní odbor Ústřední matice školské. Ministerstvem vnitra byl vznik místního odboru schválen 27. dubna 1883.¹¹¹ Ústřední výbor matice ustanovením odboru pověřil jeho

---

¹⁰⁹ VONDRÁČEK, K. *50 let NJP*, s. 129 a 132.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 129.

¹¹¹ SOKA J. Hradec, fond: Ústřední matice školská – místní odbor Jindřichův Hradec, karton č. 1, f. 209.

budoucího jednatele, profesora Karla Solperu, ten z Prahy obdržel stanovy a všechny potřebné formuláře. Budoucí odbor měl o svém vzniku v první řadě informovat hejtmanství a hned v zápětí poslat zprávu o průběhu valné hromady ústřednímu výboru do Prahy.¹¹² Ustavující valná hromada odboru se konala 25. listopadu 1883. Této první valné hromady se účastnilo 32 členů (mezi nimi i sedm žen, podle protokolu slečen), kteří schválili stanovy spolku a zvolili první funkcionáře hradecké matice. Prvním předsedou místního odboru ÚMŠ se stal poslanec Vilém Platzer, jindřichohradecký probošt. Jednatel byl zvolen již zmíněný Karel Solpera, c. k. profesor, funkci pokladníka přijal poslanec František Fáček, c. k. notář. Zvolen byl také šestičlenný výbor odboru, který se měl častěji scházet a projednávat důležité události ve městě a jeho okolí. Těchto schůzí se měli účastnit také předseda, jednatel a pokladník. Do výboru byli zvoleni: Rudolf Augenthaler, městský radní; Ignác Löffler, pekař; Jan Muk, koželuh; JUDr. Václav Naxera, starosta města; Jan Orth, ředitel škol; Jindřich Rychlý, soukromník. Pro případ, že by se někdo funkce ve výboru vzdal, byli zvoleni tři náhradníci. V roce 1883 mezi náhradníky patřili např. Rudolf Šetka a Josef Fišer, kteří později byli významnými funkcionáři místního odboru matice a také hradeckého odboru NJP.¹¹³

K počátečnímu fungování hradecké ÚMŠ nemáme mnoho pramenů. Z několika dokumentů, které jsem v archivu objevila, se dá vyčíst, že jejím úkolem bylo především získávání nových členů a vybírání členských příspěvků odváděných do ústřední pokladny. Pro matici bylo důležité, aby získávala členy, kteří by mohli její vliv dále rozšiřovat a přivádět další nové zájemce. Důraz byl kladen hlavně na představitele obcí, učitele a také faráře.¹¹⁴ Místní odbor matice se do svých řad snažil získat dokonce i hraběte Černína nebo knížete Paara.¹¹⁵ Bohužel nemáme žádné prameny, které by dokumentovaly, jak byla matice v získávání významných členů úspěšná. Kromě vybírání členských příspěvků byly zdrojem příjmů odboru hlavně sbírky, prodeje matičních předmětů a dary. V prvních letech fungování místní matice lze sledovat její snahu o zachování nebo rozšíření českého jazyka v okolních smíšených obcích, a to zakládáním knihoven. Mluví se hlavně o knihovně v Českém Bernšláku, v Nové Vsi a v Rodvínově. Z pozdějších pramenů lze zjistit, že v těchto obcích knihovny opravdu byly založeny, nicméně se o nich mluví hlavně v souvislosti s hradeckou NJP, takže není jasné, kdo je vlastně založil a kdy přesně k tomu došlo.

O fungování místního odboru ÚMŠ se měl starat zvolený výbor. Z jednatelské knihy vedené od roku 1907 lze vypožorovat, že počet výborových schůzí do roka nebyl příliš

---

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ O vzniku odboru: SOkA J.Hradec, ÚMŠ místní odbor J. Hradec., kart. č. 1, f. 208; Ohlas od Nežárky z 1. prosince 1883, roč. 13.

¹¹⁴ SOkA J.Hradec, ÚMŠ místní odbor J. Hradec., kart. č. 1, f. 218.

¹¹⁵ Tamtéž, f. 220.

vysoký. V letech 1908, 1910 a 1913 se konaly výborové schůze pouze třikrát a musím konstatovat, že to byl nejvyšší dosažený počet. V dalších letech do první světové války se v průběhu jednatelského roku konala vždy jen jedna schůze výboru.¹¹⁶ V porovnání s NJP, jak později uvidíme, to není zrovna mnoho.

Každoročně se potom konala jedna valná hromada, kde se měli sejít všichni členové místního odboru. Na ní se četla a přijímala zpráva jednatele za uplynulý rok, kde byla shrnuta veškerá činnost výboru. Vždy se také schvalovala pokladniční zpráva a volil se nový výbor. O konání valných hromad do roku 1907 nemáme mnoho zpráv. Podle dopisu z ústředí matice lze usuzovat, že se nekonaly úplně pravidelně. Jednatel prof. Karel Solpera je v dopise nabádán, aby se svými kolegy valnou hromadu svolal a byli zvoleni noví funkcionáři.¹¹⁷ Valné hromady nebyly do roku 1907 ohlašovány v místním tisku. Pozvánky se v Ohlasu od Nežárky objevují až v tomto roce a letech následujících. Na každé valné hromadě byl prostor i pro volné návrhy. Ty se většinou týkaly rozšíření členské základny, počtu pokladniček, příspěvků dětem (na učební pomůcky a jízdné) a podpory české menšiny. Řešily se ovšem i specifické problémy. Když byl nedostatek financí, prošel návrh, aby se do Prahy posílaly pouze členské příspěvky, ostatní finanční prostředky měl mít odbor uloženy ve spořitelně a hospodařit s nimi podle svého uvážení.¹¹⁸ Zadržování peněz odporovalo stanovám ÚMŠ. Ústřední výbor upozorňoval místní odbor, že stanovy spolku porušuje. Nicméně i přesto v protokolech z pozdějších valných hromad nalezneme záznamy o tom, že odbor i nadále neposílal všechny peníze do ústřední pokladny spolku a část kapitálu si nechával. Odbory zásadu posílání všech vybraných peněz zřejmě nedodržovaly častěji, protože k tomuto problému byl vydán dokonce oběžník.¹¹⁹ Podle místního odboru bylo do jeho oblasti působení posíláno z ústředí málo peněz, a tak nějaké finance zadržoval odbor pro vlastní potřebu. Většinou byly použity na jízdné pro děti dojíždějící do hradeckých škol. Jelikož ÚMŠ vyžadovala zasílání všech vybraných financí do ústřední pokladny, probírala se na valné hromadě i možnost vyzývat občany a hradecké spolky, aby spíše podporovaly NJP, protože ta si mohla ponechat větší finanční obnos, a to bylo pro Jindřichohradecko prospěšnější.¹²⁰ Na schůzích výboru a valných hromadách se také projednávala nutnost matečních škol v některých smíšených obcích, jejich eventuální zřízení a podpora. Na podporu školství a zřizování škol se hlouběji zaměřím v některé další kapitole.

---

¹¹⁶ SOKA J.Hradec, ÚMŠ - místní odbor J. Hradec, kniha č. 1- kniha protokolů, založena 1907.

¹¹⁷ Tamtéž, kart. č. 1, f. 227, ústřední výbor jednatelem Karlu Solperovi 31.1. 1905.

¹¹⁸ Tamtéž, kniha č.1, zápis z valné hromady 4. října 1908.

¹¹⁹ Tamtéž, kart. č.1, f. 41.

¹²⁰ Tamtéž, kniha č.1, zápis z valné hromady 4. října 1908.

Počet členů místního odboru ÚMŠ nelze bohužel kompletně zjistit. Nedochovaly se žádné jejich seznamy nebo knihy členských příspěvků. Jediné zmínky o počtu členů lze najít v jednatelské knize protokolů, a tudíž se počty dají určitým způsobem zmapovat až od roku 1907 a ani tehdy nejsou kompletní, rok 1910 chybí úplně.

Rok	Počet členů
1907	34
1908	190
1909	100
1911	134
1912	124
1913	122

Tabulka č.1 počet členů místního odboru ÚMŠ¹²¹

U roku 1908 mne zápis v jednatelské knize velice překvapil. Jednatel tvrdí, že zvýšený počet členů byl docílen provoláním k obecnstvu, své tvrzení v zápisu nijak nespécifikoval. Provolání k obyvatelstvu bylo učiněno v Ohlasu od Nežárky 29. listopadu 1907 a vyzývalo obyvatele města k přistoupení do hradeckého odboru a k placení členských příspěvků, které měly sloužit na podporu českého školství.¹²² Pro hradeckou matici to byl asi nejúspěšnější rok. Poté počet členů postupně klesá. Členskou základnu níže porovnam s počtem členů místního odboru NJP. Potřebné informace jsem se snažila najít v Ohlasu od Nežárky, ale odbor několikrát za rok zveřejňoval pouze členské příspěvky a o celkovém počtu členů mlčí.

Na závěr této podkapitoly bych ještě ráda uvedla některé významné členy hradeckého odboru ÚMŠ. Jedním z nejvýznamnějších byl JUDr. Václav Naxera, ten stál již u vzniku odboru, je uveden jako člen výboru při ustavující valné hromadě a angažoval se v něm až do své smrti v roce 1908. K velice významným se řadí také prof. Karel Solpera, ten zastával funkci jednatele místní ÚMŠ v letech 1883 - 1906, poté byl zvolen předsedou odboru, bohužel již následujícího roku zemřel. Vdova Klára Solperová po smrti pana profesora věnovala odboru dva tisíce korun k uctění jeho památky.¹²³ Karel Solpera byl mimo jiné také prvním předsedou místní NJP. K výrazným osobnostem hradeckého odboru ÚMŠ patřili i poslanec Karel Mert, člen výboru, a Adolf Šetka, pokladník okresní záložny, který se dlouhá léta staral o odborové finance. Důležitou osobností pro odbor i moji další práci byl také

¹²¹ Počet členů v následující tabulce vychází z: SOkA J.Hradec, ÚMŠ - místní odbor J. Hradec, kniha č. 1.

¹²² Ohlas od Nežárky z 29. listopadu 1907, roč. 37.

¹²³ Ohlas od Nežárky z 13. září 1907, roč. 37.

Antonín Picka, ten se v roce 1912 stal jednatelem¹²⁴ a fungoval také jako velice významný funkcionář místního odboru NJP. Členem ÚMŠ byl i dlouholetý předseda hradecké NJP JUDr. Karel Šedivý nebo ředitel dívčí školy František Lego. V posledních letech před válkou se jako člen matice objevuje Tomáš Vladimír Sládek, tento muž byl zároveň členem NJP a v roce 1908 se stal jejím skupinovým jednatelem.

5.1.2. Národní jednota pošumavská v Jindřichově Hradci

Další organizace, která v Jindřichově Hradci ustavila svůj odbor, byla Národní jednota pošumavská. Jako první byl zřízen odbor pánský, toto rozdělení je důležité, protože pánský odbor nebyl jediný, který ve městě působil. O jeho vznik mělo v srpnu 1884 zájem 55 osob. Mezi nimi i přední představitelé hradecké ÚMŠ, např. Vilém Platzer, Karel Solpera, Václav Naseta, František Fáček, Karel Mert a mnozí další. Ustavující valná hromada odboru se konala 26. prosince roku 1884 v radničním sále, svolal ji starosta města Václav Naxera a účastnilo se jí 115 členů. V lednu 1885 se konala řádná valná hromada, na níž byli zvoleni funkcionáři. Prvním předsedou se stal Karel Solpera, jednatelem byl zvolen Kolář a pokladníkem Rudolf Augenthaler. Ve výboru tyto pány doplnili Karel Kunstovný a Ludvík Domečka. Náhradníky byli zvoleni Rudolf Šetka a Josef Fišer, přihlížiteli účtů se stal Vilém Landfrass spolu s Ignácem Šmídem.¹²⁵ Až do roku 1901 odbor nevyvíjel příliš rozsáhlou činnost.¹²⁶ V tomto roce však nastává zlom, pořádá se více přednášek, zábav a začínají se rozdávát vánoční nadílky. Ve stejné době si odbor vymezil i oblast svého působení. Byly to obce Dolní Skrýchov, Radouňka, Rodvínov, Buk, Děbolín, Horní Žďár, Otín, Jindřiš, Blažejov, Malý Ratmírov, Oldřiš, Mutíněves, Nová Ves.¹²⁷ V těchto obcích se odbor měl starat o to, aby se česká menšina rozvíjela po kulturní i hospodářské stránce. Zjišťoval, zda by se do obcí nemohl přiřzenit nějaký uvědomělý Čech, který by jim v národní práci pomáhal. Místní NJP do uvedených vesnic posílala knihy a zakládala knihovny. Českým obyvatelům sháněla české noviny a konala zde přednášky.

Místní odbor NJP měl stejně jako ÚMŠ fungovat na základě výborových schůzí. Schůze NJP se konaly daleko častěji než v případě ÚMŠ. Od roku 1901, kdy začínají zápisy v jednatelské knize, až do roku 1914 proběhly minimálně šestkrát za rok. V roce 1912 se

---

¹²⁴ SOKA J.Hradec, ÚMŠ - místní odbor J. Hradec, kniha č.1, zápis z valné hromady z 16. prosince 1912.

¹²⁵ SOKA J.Hradec, fond: Národní jednota pošumavská - místní odbor Jindřichův Hradec, kniha č. 1- informace, které jsem použila jsou vloženy do jednacích knih z let 1901 – 1910, je to souhrn fungování jednoty, který byl napsán v roce 1934, jiné informace o vzniku odboru se ve fondu nenalézají; zprávy o konání valné hromady lze najít v: Ohlas od Nežárky z 3. ledna 1885.

¹²⁶ VONDRÁČEK, K. *50 let Národní jednoty pošumavské*, s. 452.

¹²⁷ SOKA J.Hradec, NJP - místní odbor J. Hradec, kniha č.1.

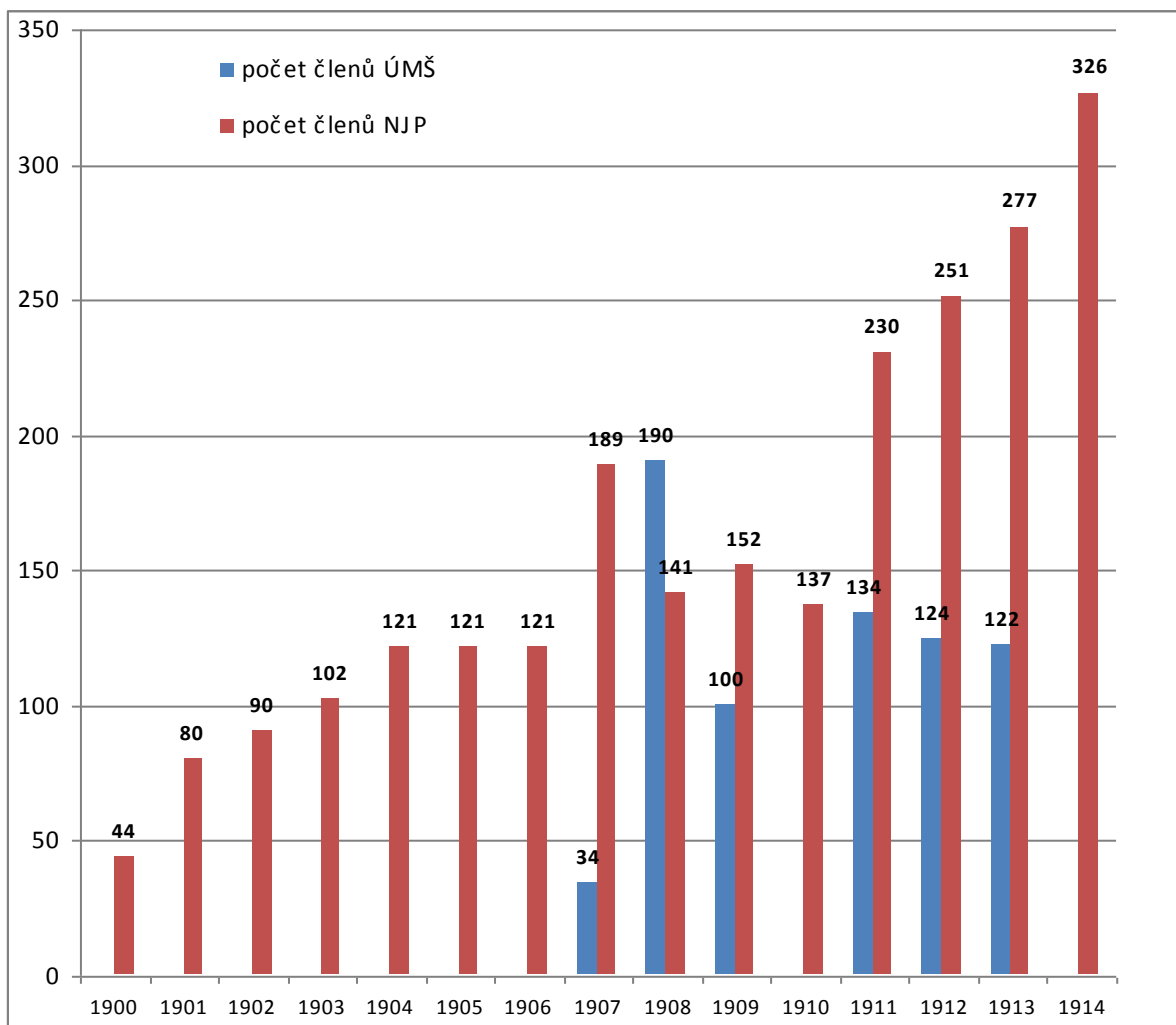
výbor sešel dokonce dvanáctkrát. Na výborových shromážděních se probírala aktuální témata a debatovalo se o řešení nastalých situací. Velice často byla na pořadu jednání národnostní situace v okolních obcích. Když se v nějaké vesnici prodával statek nebo chalupa, objevilo se to také na programu. V tomto případě se většinou řešilo, jak to udělat, aby nemovitost zakoupil nějaký Čech a posílil tak českou menšinu v obci. Na výborových schůzích se probíraly i obecní knihovny, seznam přednášek a podpora českých menšin. O těchto věcech budu více pojednávat v další části práce.

Jednatelský rok v místním odboru NJP se počítal od valné hromady k valné hromadě. Ty se konaly většinou jednou za rok v rozmezí od konce ledna do začátku března. Na těchto řádných shromážděních členů jednatele shrnul uplynulý rok ve své zprávě a volili se noví funkcionáři odboru. Z pohledu volby funkcionářů je velice zajímavý rok 1902, kdy byl jako předseda zvolen dr. Karel Šedivý, který v čele jednoty setrval až do roku 1928. Jednatel se stal Antonín Picka, agendu místního odboru vedl až do jeho zániku. Kromě řádných valných hromad se konaly i valné hromady mimořádné, svolané většinou za účelem výběru delegáta pro volbu do české části zemědělské rady. Nutno říci, že valné hromady nebyly hojně navštěvovány. Účast byla většinou malá, takže se začátek valné hromady musel pokaždé odkládat. Podle stanov NJP se valná hromada měla konat za účasti alespoň jedné pětiny členů odboru. Pokud by se takovýto počet na poprvé nesešel, měla se schůze posunout o hodinu později, a poté se konat, bez ohledu na počet přítomných členů.¹²⁸ Valné hromady se většinou účastnilo 10 – 15 členů odboru, v porovnání s celkovým počtem (jak uvidíme v grafu níže) to bylo velice málo.

Počet členů místního odboru NJP lze zjistit o něco lépe než u ÚMŠ. V jednatelské knize jsem našla tabulku, která uvádí počty členů v rozmezí let 1885 - 1934. Od roku 1901 je lze porovnat s jednatelskou knihou a čísla se naprosto shodují. Bohužel, do roku 1900 záznamy z některých let chybí, proto jsem se rozhodla uvádět v grafu počet členů až po roce 1900. Pro srovnání oblíbenosti odboru jsem do grafu přidala počet členů místní ÚMŠ.

---

¹²⁸ VONDRÁČEK, K. *50 let Národní jednoty pošumavské*, s.509-stanovy.

Graf č. 1 počet členů místního pánského odboru NJP a místního odboru ÚMŠ¹²⁹

Jak je z grafu vidět, od přelomu 19. a 20. století počet členů místního odboru většinou stoupá. V porovnání s místní ÚMŠ vychází NJP jako oblíbenější spolek. Jediný rok, kdy měla matice větší počet členů, byl rok 1908. V roce 1910 prožívá NJP menší stagnaci, ale v následujícím roce získá téměř 100 nových členů. Tento nárůst je těžko vysvětlitelný. V jednatelské knize se neobjevuje žádná zmínka o nějaké akci na získávání členů a v Ohlasu od Nežárky se NJP také neobjevuje více než v minulých letech. Naproti tomu ÚMŠ má největší počet členů v roce 1908 a kromě roku 1910 počet jejích členů až do začátku války klesá.

Tento rozdíl v oblíbenosti organizací může být dán i jejich rozdílnými možnostmi při nakládání s financemi. Jak jsem uváděla v podkapitole o ÚMŠ, na valné hromadě 4. října 1908 se schválilo doporučení občanům, aby svoji pozornost věnovali spíše NJP. Od tohoto jednání klesl za rok počet členů téměř o polovinu. Pokud si potenciální člen obou organizací

¹²⁹ Čísla vychází z: SokA J. Hradec, NJP - místní odbor J. Hradec, kniha č.1 a SokA J. Hradec, ÚMŠ - místní odbor J. Hradec, kniha č.1- jednatelské knihy.

musel nebo chtěl vybrat členství pouze v jedné organizaci (např. nebylo v jeho možnostech platit dvoje členské příspěvky), pak mu sama místní ÚMŠ doporučovala členství v NJP. Místní odbor NJP totiž nemusel posílat na ústředí všechny své finanční prostředky. Pokud potřeboval finance na podporu českých menšin ve své oblasti působení, mohl do Prahy poslat pouze členské příspěvky, dary i výtěžky ze sbírek a různých akcí si mohl ponechat.¹³⁰ Podle jednatelské zprávy za rok 1905 se dá usuzovat, že odbor do Prahy moc financí neodváděl. Jednatel si stěžuje, že odbor má málo peněz a jednotě pořádně nic neodvedl, i když je to jeho povinnost.¹³¹ Nicméně těžko říci, kolik občanů prosbu ÚMŠ vyslechlo. Členů hradecké ÚMŠ sice rapidně ubylo, ale místní odbor NJP získal v následujícím roce pouze 11 nových členů. Nárůst oblíbenosti NJP ve městě mohl být dán i tím, že místní odbor byl od roku 1901 více aktivní ve své činnosti. Častěji se o něm objevovaly zprávy v tisku, konalo se více přednášek i zábavných večerů pro dospělé a vánoční nadílka pro děti. Problematikou sbírek a získávání peněz odboru, stejně jako akcemi, kterými se snažila hradecká NJP podpořit českou menšinu v okolních obcích, se budu zabývat podrobněji v dalších podkapitolách. Jelikož významnými členy odboru jsou v podstatě ti samí pánové jako u ÚMŠ, nebudu je zde příliš rozepisovat. Připomenu pouze Antonína Picku, který byl od roku 1902 jednatel místního odboru. Ten dohlížel na práci odboru, pořádání sbírek, zařizování knihoven, konání přednášek a další věci. Mimo to byl velice známý jako principál loutkového divadla, které pro děti hrál až do roku 1951.¹³²

Výše jsem naznačila, že mužský odbor NJP nebyl jediný, který byl ve městě založen. NJP zde také vytvořila odbor dámský. Ustavující schůze odboru se konala 1. listopadu 1896 v sále Měšťanské besedy.¹³³ Předsedkyní se stala Klára Solperová, manželka prof. Karla Solpery. Členkami dámského odboru místní NJP se stávaly většinou manželky členů odboru pánského, a potom také slečny učitelky, které pracovaly v opatrovně nebo na dívčí škole. Podle záznamů dámský odbor spolupracoval s odborem pánským, a to převážně na zařizování vánoční nadílky. Podílel se i na pořádání přednášek, loutkového divadla a dalších akcích ve prospěch českých menšin.

Dalším subjektem NJP, který na Jindřichohradecku působil, byl jednatelský skupinový odbor,¹³⁴ založený v roce 1898.¹³⁵ Sdružoval v sobě všechny jindřichohradecké odbory NJP.

---

¹³⁰ SOkA J.Hradec, NJP - skupina odborů Jindřichův Hradec, kniha č. 1, zápis z 26. června 1905.

¹³¹ SOkA J.Hradec, NJP - místní odbor J. Hradec, kniha č.1, jednatelská zpráva čtená na valné hromadě 29. ledna 1906.

¹³² FÜRBAACH, František. Antonín Picka a loutkové divadlo NJP v Jindřichově Hradci. In: *Acta historica Novodomensia II.* Okresní muzeum v J. Hradci, 1999. s. 7-43.

¹³³ SOkA J.Hradec, NJP - místní odbor J. Hradec, kart. č. 2, f. 566- pozvánka na ustavující schůzi.

¹³⁴ Informace o tomto odboru: SOkA J.Hradec, NJP- skupina odborů J. Hradec, kniha č. 1 a karton č. 1.

¹³⁵ Ohlas od Nežárky z 10. září 1898, roč. 28.

Úkolem skupinového odboru byla v podstatě koordinace všech národních akcí, které odbory NJP na svém svěřeném území prováděly. Na skupinových schůzích se projednávalo zřizování pokračovacích kurzů, besídek mládeže nebo také problém, kde nejlevněji sehnat hospodářské nářadí vyráběné českou firmou. Na pořad jednání se dostávaly i půjčky českým obyvatelům a míra jejich zadlužení. Pro mne velice zajímavým předmětem jednání skupinového odboru byla železniční trať z Jindřichova Hradce přes Stráž nad Nežárkou do Třeboně, popřípadě do Českých Budějovic. Odbor o tento projekt usiloval v letech 1904 až 1909, ale nakonec nebyl uskutečněn.

V počátečních letech fungování skupiny byl její jednatel z Kardašovy Řečice. Už v té době se uvažovalo o tom, že jednatel by měl sídlit v Jindřichově Hradci, ale v hradeckém odboru se nenašel nikdo, kdo by chtěl funkci skupinového jednatele zastávat. O přijetí této funkce byl žádán např. Antonín Picka, jednatel hradeckého odboru, ten nicméně odmítl pro velké množství povinností.¹³⁶ Jednatelství se do Hradce nakonec přesunulo v roce 1908, kdy byl do čela skupiny odborů zvolen učitel Tomáš Vladimír Sládek.¹³⁷ V tomto roce nastal v činnosti skupiny zlom projevující se větší aktivitou odborů. Sládek naléhal na pravidelné pořádání přednášek, důsledně vyžadoval informace od odborů o jejich fungování a zefektivnil činnost skupiny tím, že ji rozdělil na sedm okrsků. Každý okrsek měl pořádat své schůze a o svém postupu jednatele skupiny informovat.¹³⁸ Jeho dalším důležitým krokem bylo uložení tzv. menšinové daně každému odboru. Všechny odbory měly odvádět za každých deset členů jednu korunu skupinovému odboru, ten získané finance používal na menšinové úkoly skupiny.¹³⁹ Až po nástupu Tomáše Sládka do funkce se v jednatelské knize skupiny objevují zápisy o návštěvě smíšených obcí i s poznatky, které dotyčný při svých cestách zjistil. Tomáš Vladimír Sládek vykonával funkci jednatele skupiny až do své smrti v roce 1926.¹⁴⁰

Poslední odbor, který bych v souvislosti s působením NJP na Jindřichohradecku chtěla zmínit je odbor smíchovský. Pozornost mu věnuji hlavně z toho důvodu, že byl patronem jindřichohradecké skupiny odborů. Tento odbor byl založen 8. prosince 1884 a jeho prvním předsedou se stal František Nekut. Z počátku své činnosti zápasil o existenci, jeho činnost byla omezena na získávání členů a vybírání příspěvků. V roce 1898 převzal do ochrany Jindřichohradecko. V tomto roce vzrostl počet členů odboru ze 74 na 229. Podporu Jindřichohradecka bral velice vážně, okamžitě navázal styk se všemi místními

---

¹³⁶ Jednatel sám se o tom zmiňuje v: SOKA J.Hradec, NJP - místní odbor J. Hradec, kniha č.1, zápis z 8.listopadu 1903.

¹³⁷ SOKA J.Hradec, NJP - skupina odborů J. Hradec, kniha č. 1, zápis z 14. června 1908.

¹³⁸ SOKA J.Hradec, NJP - místní odbor J. Hradec, kniha č.1, zápisy z 14. a 16. června 1908; SOKA J.Hradec, NJP - skupina odborů J. Hradec, kniha č. 1, zápis z 14. června 1908.

¹³⁹ SOKA J.Hradec, NJP - skupina odborů J. Hradec, kniha č. 1, zápis z 14. června 1908.

¹⁴⁰ VONDRÁČEK, K. *50 let Národní jednoty pošumavské*, s. 132.

odborníky a staral se na tomto území o pořádání přednášek, zasílání časopisů a zakládání novin. Hospodářský pokrok v oblasti podporoval pouze menšími příspěvky, protože ještě nedisponoval většími finančními prostředky. S financemi to bylo složité, proto se snažil alespoň přimlouvat za kladné vyřízení žádostí podaných u zemědělské rady a jiných korporací.

V roce 1908, kdy se do čela skupiny jindřichohradeckých odborů dostává Tomáš Vladimír Sládek, se mění činnost těchto odborů i jejich podporovatele na Smíchově. Představitelé obou vyvíjejí větší aktivitu než dosud. Smíchovský odbor např. zakupuje budovu pro matiční školu v Českém Bernšláku. V roce 1909 zakládá Nekuťův Spolek na podporu a zavádění českého vyučování. Do roku 1934 se v tomto fondu nashromáždí 70 000 korun.¹⁴¹

Smíchovský odbor měl svého zástupce na každé skupinové schůzi. Odborům jednatelské skupiny se snažil radit a pomáhat ve všech oblastech. Hradeckým odborům NJP a ÚMŠ pomáhal při snaze založit menšinové školy v okolí města. Ústřednímu výboru matice psal dopisy o nezbytnosti tohoto kroku a účastnil se i jednání o matičních školách v Českém Bernšláku a v Rodvínově.¹⁴² Smíchov odborům nepřispíval pouze radou, ale snažil se pro ně získat i finanční prostředky. Pro české děti z okolních smíšených obcí zajišťoval smíchovský dámský odbor vánoční nadílku.

Podkapitola pojednávající o vzniku českých národních obranných organizací na Jindřichohradecku bych smíchovským odborem NJP ukončila.

5.2. Sbírkový a získávání peněz

Podkapitola o sbírkách a shánění peněz bude popisovat praktiky získávání finančních prostředků obou organizací na Jindřichohradecku od počátku 20. století až do první světové války. To hlavně proto, že nejvíce pramenů se o místní ÚMŠ dochovalo až od roku 1907 a o místní NJP pro období po roce 1901, kdy odbor vyvíjel aktivnější činnost.

Jedním z hlavních úkolů obou organizací bylo sbírání finančních prostředků na podporu českých menšin. ÚMŠ se zaměřovala na české školství ve smíšených oblastech. Pokud v obci nebyla možnost zajistit české vyučování, snažila se alespoň pomoci českým dětem, aby mohly navštěvovat nejbližší české školy. NJP se měla zaměřovat na hospodářskou podporu českých menšin. Na Jindřichohradecku se odbory NJP staraly s matiční o podporu českého vzdělávání. O to, že české děti chodily do české školy, se velice často

---

¹⁴¹ Informace o smíchovském odboru z: VONDRÁČEK, K. *50 let Národní jednoty pošumavské*. 493-495.

¹⁴² Dopisy smíchovského odboru ohledně těchto škol v: Národní archiv, fond: Ústřední matice školská, kart. č. 336 a 424.

zasloužila spíše NJP než ÚMŠ. Bylo to dáno množstvím financí, které měly obě organizace k dispozici.

Jedním způsobem jak získat finance bylo pořádání sbírek. Pro tuto příležitost vydalo ústředí ÚMŠ zvláštní pokyny, jak by měli vypadat sběratelé, kteří byli odbory na konání sbírek najímání. Představitelé odborů si sběratele měli vybírat tak, aby vyhověli požadavku, že sbírky mají být prováděny účinným, a zároveň důstojným způsobem. V těchto pokynech je také přesně vymezen průběh sbírky. Ráno se sběratelé měli dostavit 15 minut před určeným začátkem sbírky, aby stihli upravit stůl a obstarat vhodnou reklamu. U stolku s urnou měl stát vždy alespoň jeden sběratel, opodál pak sběratelky s pokladničkami. Ty si podle pokynů měly vybrat takové místo, kde proudil největší dav. Za každý dar, který do své pokladničky sběratelé dostali, museli poděkovat. Na průběh sbírky měl dohlížet člen výboru odboru. Ten se měl starat i o otevření pokladniček po skončení sbírky, u počítání peněz měli být přítomni alespoň dva sběratelé. Po ukončení sbírky se sběratelé starali o navrácení sběracího nářadí (většinou stolů), které bylo zapůjčeno z okolních restaurací a kaváren.¹⁴³ Ve spisech místní NJP jsem nenašla žádné obecné pokyny pro konání sbírek, ale dá se předpokládat, že sbírky probíhaly podobně jako u ÚMŠ, podle popisu jejich konání v jednatelské knize NJP.

Sbírky se mohly konat při různých příležitostech. Dopis z ústředí ÚMŠ radí odborům, aby vedly ve své evidenci všechny svatby v okolí. Na svatbách se naskýtal dobrá příležitost vybírat peníze. Odbory měly možnost provádět sbírky mezi hosty nebo o zvláštní dar požádat novomanžele. Pokud dali novomanželé dar vyšší než 20 korun, byl jim vystaven zvláštní svatební diplom. Svatební sbírku mohli provádět družičky s mláďenci nebo svědci. Tito lidé měli novomanželům nabízet tzv. „rodinou kroniku“, která byla vydaná ÚMŠ, novomanželé si ji mohli zakoupit za 15 korun. Sbírky se měly pořádat i na jubilejních svatbách (zlatá, stříbrná atd.).¹⁴⁴ Sbíráni peněz na svatbách ve prospěch ÚMŠ bylo na Jindřichohradecku velice častým jevem. Tyto sbírky se konaly daleko dříve, než byl zaslán odboru oběžník z ústředí. O jejich konání se dozvídáme v Ohlasech od Nežárky, kde při každém zveřejňování darů je zmínka alespoň o jednom daru svatebním. Svatební dary patrně získávala i místní NJP. Zaznamenán je ale pouze jeden. Ředitel jindřichohradeckého gymnázia Decker věnoval NJP 100 korun, které byly vybrány ve sbírce při sňatku jeho dcery. Přál si, aby obnos byl zaslán do ústřední pokladny.¹⁴⁵

---

¹⁴³ SOKA J.Hradec, ÚMŠ - místní odbor J. Hradec, kart. č. 1, f. 53.

¹⁴⁴ Tamtéž, kart. č. 1, f. 54.

¹⁴⁵ SOKA J.Hradec, NJP - místní odbor J. Hradec, kniha č.1, jednatelský rok 1909.

Sbírka se konala i při volbách do říšské rady v roce 1911. Před volebními místnostmi byly vystaveny pokladničky a nad nimi byla tabulka s nápisem „Menšinový dar voličů.“ Místní odbor NJP při této příležitosti vybral 50 korun a 29 haléřů, které byly odeslány do Prahy. Nápad pořádat sbírku při příležitosti voleb měl ústřední výbor jednoty. Výtěžek byl použit jako základ pozemkového fondu NJP.¹⁴⁶

Další dobrou příležitostí pořádat sbírky byly Dušičky. V roce 1913 vyhlásila ÚMŠ tzv. Hřbitovní dny. Pro všechny odbory matice byly tyto dny vypsány na 1. a 2. listopadu. Sbírkové se měly uskutečňovat u bran hřbitovů, v těchto místech se měla podle ústředního výboru naskytnout dobrá příležitost na vybírání peněz. Příchozí, kteří chtěli uctít památku svých bližních, měli pamatovat i na osud českých dětí v německých školách.¹⁴⁷ V záznamech místní matice nenajdeme žádnou zmínku, jestli se sbírka na Dušičky opravdu konala. Ale o rok dříve, na Dušičky v roce 1912, se konalo tzv. sčítání ve prospěch menšin u hřbitova Svaté Trojice, které pořádaly místní odbory NJP. Každý, kdo prošel vstupem na hřbitov a přispěl, byl zapsán (sečten) do sběracího archu. Při této akci bylo vybráno 52 korun, peníze byly vloženy do spořitelny a měly být využity pro školství.¹⁴⁸ S uctěním památky zesnulých souvisela i další aktivita, která matici vydělávala peníze. Na hroby českých vlastenců se mohly ukládat vizitky ÚMŠ, aby každý hned poznal, že zesnulý podporoval české národní hnutí. Z matičních vizitek (národních obětí) se také dělaly hřbitovní věnce. Touto aktivitou je nejvíce známá Popelka Biliánová. Věnce z národních obětí byly velice oblíbené v druhé polovině 80. let 19. století.¹⁴⁹

Tzv. sčítání místní odbory NJP neprováděly pouze o Dušičkách. O Porcinkuli¹⁵⁰ zorganizoval jednatel skupiny Antonín Picka tzv. sčítání poutníků. Akce se konala 2. srpna 1912. Sčítací stolek byl umístěn před obchodem pana Veita. Pokladničky pro sbírku byly zapůjčeny ze spořitelny a o vybírání peněz se staral spolek akademiků společně s místním dámským odborem. Vybráno bylo 78 korun a 25 haléřů.¹⁵¹ Sčítání poutníků o Porcinkuli neměla být pouze jednorázová akce. Jednatel plánoval, že se o rok později bude opět konat. Nakonec se tato sbírka ve prospěch NJP neuskutečnila. Předseda odboru nechtěl podat žádost o konání sčítání, protože k tomu neměl souhlas výboru a jednatel byl v té době mimo město, takže organizaci sčítání nemohl zajistit. Sčítání poutníků se v tomto roce

---

¹⁴⁶ Tamtéž, kniha č.1, jednatelský rok 1911.

¹⁴⁷ SOKA J.Hradec, ÚMŠ - místní odbor J. Hradec, kart. č. 1, f. 348.

¹⁴⁸ SOKA J.Hradec, NJP - místní odbor J. Hradec, kniha č.1, jednatelský rok 1912.

¹⁴⁹ BROŽOVÁ, Věra – MOCNÁ, Dagmar. Popelka a Arnošt Biliánovi: „Obětinou v duši jinou“. In: *Fenomén smrti v české kultuře 19. století*. Praha, 2001. s. 216-225.

¹⁵⁰ Jindřichohradecká pouť konaná vždy první víkend v srpnu.

¹⁵¹ SOKA J.Hradec, NJP - místní odbor J. Hradec, kniha č.1, jednatelský rok 1912.

konalo, ale ve prospěch jiného spolku, provedl ho spolek akademiků ve prospěch Husova fondu.¹⁵²

Obě organizace pro získávání peněz konaly také sbírky dům od domu. Tyto sbírky pro odbory většinou prováděl odborový slouha. Ten chodil po domech se sbírkovými archy, na které občané upisovali částky, které chtějí odboru věnovat, a vybíral od nich peníze. Za konání těchto sbírek pak dotyčný dostával finanční odměnu.¹⁵³ Sbírkou dům od domu se většinou konaly pro akce, které vymyslelo ústředí spolků, např. sbírka na miliónový dar, nebo za účelem sebrání peněz na vánoční nadílku. Celospolkové sbírky se nemusely konat vždy dům od domu. Odbor ÚMŠ, např. místo sbírky na svatováclavský dar pořádal ve prospěch tohoto daru koncert. Svatováclavský dar se vybíral od roku 1885 a již v tomto prvním roce sbírky se ve prospěch daru konal koncert.¹⁵⁴ Zajišťoval ho zpěvácký spolek Černín. Jako sbormistr v tomto sdružení působil učitel František Enengel, který byl dlouholetým členem ÚMŠ, a proto pro odbor koncerty pořádal.¹⁵⁵ Kromě výtěžku z koncertu se do Prahy zasílaly i dary občanů, kteří chtěli na svatováclavský koncert zvlášť přispět.¹⁵⁶

Finance odbory obou organizací dále získávaly prodejem různých předmětů. V roce 1913 a 1914 byly ve městě pořádány květinové dny. Zajišťovala je NJP a v roce 1914 se na nich podílela v také ÚMŠ.¹⁵⁷ Květinových dnů se účastnili členové a členky hradeckých spolků (hlavně dívky z dámského zpěváckého spolku Slávy dcera). V roce 1913 byly na náměstí a v sadech rozmístěny stolky s květinami, u kterých stály členky dámského odboru NJP. Bylo prodáno více než 2700 květin. Od spořitelny byly vypůjčeny pokladničky, do kterých se sbíraly příspěvky od kolemjdoucích. Čistý příjem byl 555 korun 65 haléřů. Celý obnos se zaslal Národní jednotě severočeské, která obstarala pro akci květiny a celý podnik pořádala. Úspěch květinového dne v roce 1913 podnítil místní NJP k jeho pořádání i o rok později. Tentokrát se zapojila i ÚMŠ a členky Slávy dcery se opět dobrovolně přihlásily, že pomohou při prodeji květin. Květinový den se konal 7. června 1914. Bylo objednáno 5 tisíc květin, NJP počítala s úspěchem jako v minulém roce a spíše ještě s větším. Dva tisíce květin se nakonec neprodalo. Stolky s květinami byly opět umístěny v sadech a na náměstí, přibýlo stanoviště u kostela Svaté Trojice a před příjezdem vlaků, byla obestavena cesta k nádraží. Opět byly zapůjčeny pokladničky pro sbírání drobných příspěvků. I přesto, že se kvůli

---

¹⁵² Tamtéž, kniha č.1, jednatelský rok 1913.

¹⁵³ O finanční odměně za konání sbírek svědčí zápisy v: SOKA J.Hradec, NJP - místní odbor J. Hradec, karton č. 2 - dámský odbor NJP, pokladní kniha; SOKA J.Hradec, ÚMŠ - místní odbor J. Hradec, kniha č. 1, zápis z 12. března 1910.

¹⁵⁴ Ohlas od Nežárky z 26. září 1885, roč.15.

¹⁵⁵ SOKA J.Hradec, ÚMŠ - místní odbor J. Hradec, kniha č.1, zápis z 30. ledna 1913.

¹⁵⁶ V Ohlasu vždy po svatováclavském daru byly zveřejňovány dary občanů ve prospěch této mateční akce.

¹⁵⁷ SOKA J.Hradec, ÚMŠ - místní odbor J. Hradec, kniha č.1, zápis z 17. prosince 1912.

nepřízní počasí květiny prodávaly pouze dopoledne, činil čistý zisk 451 korun 18 haléřů. Obnos byl rozdělen mezi odbory NJP a ÚMŠ (NJP dostala více, protože obstarala květiny za 55 korun).¹⁵⁸

Podle dopisů, které přicházely z ústředí obou organizací, měla více možností na prodej spolkových předmětů ÚMŠ. Místní odbor si mohl z ústředí objednat mnoho druhů matičních výrobků za zvýhodněné ceny, a poté je ve městě prodávat. Ústředí nabízelo např. dětské bubínky nebo trojbarevné lipové lístky, zápalky a různé jiné předměty. Dopisnice, telegramy a obětiny (vizitky) matice se měly prodávat v každém českém papírnicku. Členové každého odboru měli obcházet všechna papírnicka a kontrolovat, zda jsou dopisnice a obětiny na skladech a vystaveny ve výkladech.¹⁵⁹ Matice vydávala také své vlastní účtenky. Propagovala to jako možnost číšníků a restaurátérů přispět ÚMŠ tím, že budou účtovat na matiční účtenky. Odbory byly nabádány, aby restaurátérům doporučovaly účtovat vždy dva haléře navíc, které byly na účtence předtištěné. Byl ražen názor, že host, který platí jednu nebo dvě koruny, dva haléře navíc na své útratě nepozná.¹⁶⁰ Místní odbor se snažil restaurátéry přesvědčit, aby na matičních účtenkách účtovali. Tato snaha byla naprosto zbytečná, podle zjištění jednatele hradečtí restauratéri nadále účtovali na cizích účtenkách, a často to byly účtenky německé.¹⁶¹ Zdrojem příjmů byly i odborové odznaky, odbor si je koupil za 30 haléřů a svým členům je prodával za jednu korunu. Čistý zisk na jednom odznaku byl tedy 70 haléřů do odborové pokladny.¹⁶²

Další peníze do pokladny matice plynuly z prodeje tzv. národního kolků,¹⁶³ který vydala Národní rada česká (dále NRČ) v roce 1904.¹⁶⁴ V roce 1905 dávala NR matici 50 % slevu při nakupování národních kolků, a díky tomu na nich matice mohla celkem slušně vydělat. V roce 1906 se tento stav změnil, NRČ 8. dubna 1906 zaslala matici prohlášení, že v tomto roce 50 % slevu při nákupu kolků již nikomu neposkytne, ani matici. Výtěžek z kolků se rozdělí na polovinu, první polovina půjde do pokladny NRČ a druhá pak na naléhavé a nepředvídatelné případy národní důležitosti. Z toho důvodu matice a její odbory

---

¹⁵⁸ Informace o květinových dnech: SOKA J.Hradec, ÚMŠ - místní odbor J. Hradec, kniha č.1, zápis květinový den, 7. června 1914; SOKA J.Hradec, NJP - místní odbor J. Hradec, kniha č.1, zápisy z 18. května 1913 a 7. června 1914.

¹⁵⁹ SOKA J.Hradec, ÚMŠ - místní odbor J. Hradec, kart. č.1, f.307.

¹⁶⁰ Tamtéž, f. 42.

¹⁶¹ Tamtéž, kniha č. 1, zápis z 10. září 1913.

¹⁶² Tamtéž, karton č. 1, f. 57.

¹⁶³ O tomto problému více: HLAVAČKA, Milan. Der Nationalstempel: Die Selbstfinanzierung der Nation am Rande der Gesetzlichkeit. In: *Collective and Individual Patronage and the Culture of Public Domation in Civil Society in the 19th and 20th Centurie in Central Europe*. Ed: HLAVAČKA, Milan – POKORNÁ, Magdalena – PAVLÍČEK, Tomáš W. Praha, 2010. s. 248-258; Týž. Národní kolek na Moravě. In: *Historik na Moravě*. Brno, 2009. s. 489-502.

¹⁶⁴ SOKA J.Hradec, ÚMŠ - místní odbor J. Hradec, kart. č.1, f. 226.

od roku 1906 již národní kolek nekupovaly.¹⁶⁵ Předsedovi hradecké ÚMŠ, prof. Karlu Solperovi, přišel dopis, který vysvětloval výše uvedené důvody, ale předseda byl již informován, že místo národního kolku bude matice prodávat svou vlastní jubilejní známku, kterou měla připravenou k 25. výročí svého vzniku, a kvůli kolku ji nakonec nevydala. Předseda byl požádán, aby, stejně jako předtím národní kolek, rozšiřoval matiční jubilejní známku.¹⁶⁶ ÚMŠ se patrně s NRČ nakonec dohodla a svou jubilejní známku nedistribuovala. Od NRČ každoročně dostávala matice 35 % z kolkového výtěžku¹⁶⁷ a nákup národního kolku mezi obyvateli propagovala. Lze to usoudit i z toho, že v Ohlasech od Nežárky se objevují titulky jako „Nezapomínejte na Ústřední matici školskou, kupujte národní kolek“¹⁶⁸

Také místní odbor NJP do své pokladny přiváděl finance prodejem různých věcí. Nutno říci, že to většinou nebyly předměty vydané ústředím tohoto spolku, ve spisech jsem v tomto směru našla zmínku pouze o spolkových pohlednicích. Místní NJP prodávala věci, které ze svých peněz, pokud možno výhodně, sama získala. Prodej se většinou uskutečňoval na akcích, které odbor pořádal. Mezi tyto akce se řadily např. Dětské dny, při kterých bylo prodáváno občerstvení (většinou ho zajistily členky dámského odboru), různé praporečky a pohlednice. Dětský den nepřinášel finance pouze prodejem předmětů. Dospělý doprovod dětí musel platit vstupné a velice často se při dětských dnech pořádala sbírka. V roce 1909 to byla sbírka pod heslem „děti dětem,“ v roce 1911 se sbíraly peníze ve prospěch pozemkového fondu NJP. Tyto akce pro děti byly velice dobře zorganizovány a měly během let v podstatě stejný průběh. Dětský den začal tím, že od zámku vyšel průvod dětí (před začátkem průvodu mohli rodiče dětem zakoupit praporečky, aby měly děti čím mávat), první v průvodu šly vždy děti z hradecké opatrovny oblečeny v národních krojích. Průvod prošel městem až k zahradě u Ecků, kde se konal další program. Děti z opatrovny měly připravené divadelní představení. Akcí se účastnili zástupci hradeckých spolků bez nároku na honorář. Součástí programu bylo cvičení Sokolů nebo hudební program, k tanci a poslechu hrála kapela a opatrovatelky s učitelkami nacvičily s dětmi vždy několik písní. Ozdobou dětského dne pak bylo loutkové divadlo, jehož představení zajišťoval jednatel odboru. Za špatného počasí se program konal v sále na Střelnici. Výtěžek z dětského dne se rozdělil do pokladny mužského a ženského odboru a výtěžek sbírky, pokud byla pořádána, byl zaslán organizaci, pro kterou se konala.¹⁶⁹

---

¹⁶⁵ Tamtéž, f. 238.

¹⁶⁶ Tamtéž, f. 235.

¹⁶⁷ HLAVÁČKA, M. Národní kolek na Moravě. s. 494.

¹⁶⁸ Např. Ohlas od Nežárky z 21. července 1911, roč. 41.

¹⁶⁹ Dětské dny: SOkA J.Hradec, NJP - místní odbor J. Hradec, kniha č.1, zápisy z 8. srpna 1909; 3. července 1910, 29. června 1911; 10., 16. a 29. června 1913.

Místní odbor NJP finance velice často získával pořádáním kulturních akcí ve městě. Velice oblíbené byly zábavy, které pořádal k výročí narození Jana Amose Komenského. První z nich se konala 27. března 1904, odbor pořádal divadelní představení, na programu byla hra Josefa Kajetána Tyla Jan Hus. Prodalo se 74 lístků a čistý výtěžek z představení byl 26 korun.¹⁷⁰ V roce 1905 se slavnost konala v trochu jiném duchu. Zábavný večer začal básní, poté byla uskutečněna přednáška o Janu Amosi Komenském, v programu se představil i zpěvácký spolek Černín a spolek Slávy dcera s několika sborovými zpěvy, účinkoval i smyčcový orchestr. Zábavný večer se konal v zaplněném sále Měšťanské besedy. Vybíralo se vstupné 40 haléřů ve prospěch vánoční nadílky, čistý zisk z večera byl 32 K.¹⁷¹ V podobném duchu byly uspořádány oslavy narození Komenského i v následujících letech, do programu přibylo představení loutkového divadla a v roce 1909 se do zábavných večerů zakomponovala i hudba k tanci. V letech 1906 a 1910 se Komenského večer vůbec nekonal a v roce 1911 ho pořádali divadelní ochotníci ze spolku Jablonský. Mimo tyto výjimky pořádal odbor NJP oslavu Komenského narození až do první světové války. Večery byly hojně navštěvovány a jejich výtěžek byl používán na vánoční nadílku pro děti ze smíšených obcí.¹⁷²

Kromě narození J. A. Komenského odbor NJP slavil i 100. výročí narození Josefa Kajetána Tyla. Oslava se konala 23. února 1908, na programu bylo loutkové divadlo, proslov o Tylovi, všichni zúčastnění zpívali píseň Kde domov můj, a na závěr byla zahrána Tylova divadelní hra Slepý mládenec.¹⁷³

Jindřichohradecká NJP pořádala mimo zábav pro dospělé také zábavná odpoledne pro děti. V roce 1910 a 1913 byla zorganizována mikulášská nadílka.¹⁷⁴ Zde se vybíralo vstupné, na rozdíl od nadílky vánoční. Mikulášské odpoledne mělo bohatý program, děti hrály divadlo, recitovaly, Eckovi hoši hráli na housle, paní Picková četla pohádku. Nadílku rozdával svatý Mikuláš, dva andělé a čtyři čerti, přispěly na ni většinou členky dámského odboru, takže s touto akcí nebyly spojeny velké náklady.¹⁷⁵

Pro děti se také pořádaly pohádkové dýchánky, při kterých se děti mohly podívat na tři až čtyři pohádky, někdy účinkující pohádky pouze předčítali. Za pohádkové představení se také platilo vstupné a na rozdíl od mikulášské nadílky se konaly i mimo Jindřichův

---

¹⁷⁰ SOkA J.Hradec, NJP - místní odbor J. Hradec, kniha č.1, zápis z 27. března 1904.

¹⁷¹ Tamtéž, kniha č.1, zápis z 26. března 1905.

¹⁷² Oslavy Komenského dále v: SOkA J.Hradec, NJP - místní odbor J. Hradec, kniha č.1, zápisy z 2. dubna 1907, 21. března 1908, 18. dubna 1909, 14. března 1912, 30. března 1913, 25. března 1914.

¹⁷³ Tamtéž, kniha č.1, zápis z 23. února 1908.

¹⁷⁴ Nadílka se s největší pravděpodobností konala i v roce 1911, existuje k ní pokladní záznam u dámského odboru, ale jiné záznamy k ní nejsou.

¹⁷⁵ SOkA J.Hradec, NJP - místní odbor J. Hradec, kniha č.1, zápis z 5.prosince 1910.

Hradec. Hrály se v Nové Včelnici (v té době se město nazývalo Nový Etink) a v Kardašově Řečici.¹⁷⁶ Velice významné příjmy měl odbor z hraní loutkového divadla. To se v zimním období hrálo v Jindřichově Hradci, nejdříve v Měšťanské besedě a posléze v bývalé tělocvičně dívčích škol, a v létě s ním NJP jezdila po okolních smíšených obcích. V období žní se loutkové divadlo nehrálo, protože by byla nízká návštěvnost. Loutková představení se pořádala hlavně pro děti. Místnost, kde se divadlo hrálo (většinou tělocvična dívčích škol v J. Hradci), byla velice často úplně naplněna.

Místní NJP společně s Literární jednotou a městskou radou pořádala pro občany Jindřichova Hradce cyklus „lidových“ přednášek. Na tyto přednášky byly zpočátku zvány známé osobnosti, mezi nimi bychom našli např. spisovatele Zikmunda Wintera nebo národohospodáře Albína Bráfa. Přednáškový cyklus byl pořádán v postním období a obsahoval vždy pět přednášek. Kdy a kde se přednášky konají, se občané města dozvěděli vždy v místním tisku. Tam byla otištěna pozvánka i s názvem pojednání. Témata byla rozmanitá, přednášelo se o české historii, oblíbeny byly cestovatelské náměty provázené světelnými obrazy a velké množství přednášek se týkalo hospodářství. Dále tu najdeme pojednání o medicíně, pojišťovnictví, známých spisovatelích, astronomii, fyzice, dějinách umění, botanice, národní kuchyni, povídání o krajanech v Americe nebo domácím politickém vývoj po roce 1848. Lidové přednášky se konaly každoročně od roku 1902 až do první světové války, vždy na přelomu února a března. Měly většinou uspokojivou návštěvnost, nejoblíbenější byly přednášky, při kterých se promítaly obrazy. Vstupné se vybíralo 10 haléřů na stání a 30 haléřů na sezení. Přednášky se nejdříve konaly v sále Měšťanské besedy a později se přesunuly na Střelnici.¹⁷⁷

Kulturními akcemi nezískávala peníze pouze hradecká NJP. Ve prospěch místního odboru ÚMŠ se každý rok v lednu konal ples, který byl zván „Národní beseda.“ Poprvé se v Jindřichově Hradci uskutečnil roku 1893, pro jeho pořádání byl vždy ustanoven výbor složený ze členů hradeckých spolků. O konání plesu a jeho průběhu každý rok informoval Ohlas.¹⁷⁸

Odbory obou zmiňovaných organizací neměly příjmy pouze ze sbírek, prodeje předmětů nebo kulturních akcí. Příjemnými a snadno dosažitelnými finančními zisky pro ně byly jistě dary. O darech, které dostával místní odbor ÚMŠ, se toho v jednatelských záznamech ani v kartonu spisů mnoho nedovíme. Jako v dalších četných případech i zde

¹⁷⁶ Tamtéž, zápisy z 13. listopadu 1910; 11. listopadu 1911; 10. prosince 1911; 24. března 1913.

¹⁷⁷ SOKA J.Hradec, NJP - místní odbor J. Hradec, kniha č.1, záznamy v každém jednatelském roce.

¹⁷⁸ Např. Ohlas od Nežárky z 20. ledna 1893, roč. 23; 5. ledna 1894, roč. 24; 11. ledna 1902, roč. 32; 7. ledna 1910, roč.40; atd.

existuje výjimka potvrzující pravidlo. Ve výroční zprávě z roku 1912 je zaznamenán dar spolku Vlastimil v hodnotě dvou korun. Byl to jediný hradecký spolek, který něco věnoval, a to i přesto, že bylo rozesláno 30 žádostí o dar.¹⁷⁹ Dalším, poněkud větším darem, byla část dědictví po jisté paní Rokosové, která ve své závěti věnovala odboru 800 korun.¹⁸⁰ O jiných darech ve spisech odboru nenalezneme žádné zmínky. Je to dáno tím, že se nedochovala pokladniční kniha. Nicméně našťastí hradecká ÚMŠ své dary zveřejňovala v tisku. Zde můžeme zjistit, kdo jí daroval peníze. Mezi dárci najdeme hradecké spolky, které pro matici vybíraly finance na svých výročních valných hromadách, nebo místní hostince, ve kterých se konala sbírka při různých zábavách. Mezi spolky, které matici přispívaly, se řadily Černín a Slávy dcera, ty v její prospěch pořádaly svatováclavský koncert. Dar matici dávali téměř každý rok i abiturienti gymnázia. Mezi dárci se objevují i finanční instituce, místní spořitelna a záložna. Dále matici dávali peníze obyčejní občané ve prospěch nějakého daru (milionový a svatováclavský), nebo pokud chtěli během roku přispět na české školství. V Ohlasu se objevují i již zmíněné svatební dary a také dary k uctění památky zemřelého člena rodiny, který často působil v místní matici.

U odborů NJP, jak mužského tak ženského, jsou záznamy o darech celkem četné. U ženského odboru je zjištění darů velice jednoduché, protože se dochovala pokladní kniha. Dámy dostávaly dary od záložny a spořitelny, v letech 1899 až 1910 dávala záložna vždy jednou do roka, nebyly to však dary pravidelné, během tří let v tomto období žádné finance nevěnovala. Dar záložny se pohyboval téměř vždy v hodnotě 10 korun, pouze jednou to bylo korun dvacet. Spořitelna posílala dámskému odboru peníze od roku 1905, v tomto roce to bylo 25 korun, v pozdějších letech už jen 20 korun. Tolik peněz přišlo až do první světové války ovšem pouze třikrát, roku 1906, 1907 a 1910. Kromě těchto darů dostal odbor ještě dar od třeštských žákyň v hodnotě 22 korun a 50 haléřů.¹⁸¹

U pánského odboru je zjišťování darů těžší. Záznamy o nich se nachází v jednatelské knize po celou dobu jejího vedení. Pravidelnými dárci pánského odboru NJP byly stejně jako u odboru dámského záložna a spořitelna. Záložna posílala odboru peníze pravidelně od roku 1902. Až do roku 1914 vynechala pouze dvakrát, v roce 1903 a 1911. Z počátku se jednalo o 10 korun za rok, ale postupem let se obnos zvyšoval, v roce 1909 na 20 korun, 1910 třicet korun, od roku 1912 to bylo 50 korun, a to pak až do první světové války. Spořitelna darovala odboru poprvé roku 1904 padesát korun, později zasílala 20 korun, a to ne moc pravidelně. Odbor dostával peníze i od jindřichohradeckých spolků, jeho pravidelným

---

¹⁷⁹ SOKA J.Hradec, ÚMŠ - místní odbor J. Hradec, kniha č. 1, jednatelská zpráva za rok 1912.

¹⁸⁰ Tamtéž, kart. č. 1, f. 35, 36, 37 a 38;

¹⁸¹ SOKA J.Hradec, NJP - místní odbor J. Hradec, kart. č. 2- dámský odbor, pokladní kniha.

příspěvatelem byl spolek akademiků, který odboru posílal peníze vybrané na zábavných večerech nebo výtěžky z pokladničky na Střelnici a z prohlídek zámku povolených hrabětem Černínem. Dary posílal také bruslařský a veslařský klub, baráčnický spolek Kunifer, stavební družstvo, Sdružení železničních zřízenců nebo Československá obchodní beseda. V tomto případě se jednalo o dary nepravidelné, odbor je nedostával každý rok. Za příspěvatele odboru by se dal považovat i zpěvácký spolek Černín a Slávy dcera, tyto spolky NJP sice neposílaly peníze, ale účastnily se akcí jednoty bez nároku na honorář. Obnosy do pokladny odboru nedarovaly pouze spolky. Mezi dárci nalezneme i obyvatele města. Fyzické osoby si většinou přály, aby jejich dary šly na vánoční nadílku pro děti. Stávalo se také, že vdovy po členech odboru věnovaly nějakou částku, aby uctily památku svého manžela.¹⁸²

Po rozsáhlém výčtu toho, kde obě zkoumané organizace získávaly své finance, bych na závěr této podkapitoly chtěla zmínit, že odbory nesbíraly a nedostávaly pouze peníze. Součástí darů, které dostával mužský odbor NJP, byly např. knihy. Ty se využívaly při zakládání venkovských knihoven. ÚMŠ potom sbírala kovy, plomby z lahví, staniol, použité známky nebo dámské vyčesané vlasy.¹⁸³ V následující podkapitole se budu zabývat tím, jak organizace se získanými penězi zacházely, koho podporovaly a jakým způsobem.

5.3. Podpora českých menšin a získávání českých dětí do českých škol.

Hlavním úkolem ÚMŠ bylo sbírání financí na podporu českého školství. Matiční školy měly být zřizovány všude tam, kde německá obec nechtěla zřídit českou veřejnou školu. Jak uvidíme v další podkapitole, ne vždy byla matiční škola zřízena. A to i přesto, že by česká škola, nebo spíše její učitel, patrně pomohla ke zvýšení národního uvědomění obyvatel a k většímu počestění obce. Jindřichohradecký odbor matice se snažil o zřízení tří matičních škol. Intervence odboru na ústřední výbor mnoho úspěchů nesklidily. Škola v Radouňce byla zamítnuta (se zřízením odbor počítal pro školní rok 1910/1911), i když většina školou povinných dětí se hlásila k české řeči a v obci byla pouze německá škola. Zamítavý postoj byl odůvodněn tím, že matice nemá na tuto školu finance, a že obec Radouňka leží v blízkosti Jindřichova Hradce, tudíž české děti z obce mohou bez problémů navštěvovat jindřichohradecké české školy.¹⁸⁴ Odbor dále usiloval o otevření matiční školy v Českém Bernšláku a v Rodvínově. V prvním případě byl nakonec úspěšný, i když česká škola v Českém Bernšláku měla problémy své fungování obhájit. V Rodvínově, po mnohém

---

¹⁸² Tamtéž, kniha č. 1.

¹⁸³ Ohlas od Nežárky z 3. června 1910, roč. 40.

¹⁸⁴ SOKA J.Hradec, ÚMŠ - místní odbor J. Hradec, kart. č. 1, f. 284.

žádání, škola nakonec zřízena nebyla, čeští obyvatelé si na ni museli počkat až do roku 1919. Oběma školám bych ráda věnovala více pozornosti v následující podkapitole.

Zřizování matičních škol na Jindřichohradecku nebyl rozhodně jednoduchý proces. Místní odbor matice se alespoň snažil přesvědčit české rodiče, aby své děti posílali do nejbližší české školy. Pokud si rodiče nechali poradit, navštěvovaly jejich děti většinou školy v Jindřichově Hradci.¹⁸⁵ Cesta do školy byla pro děti mnohdy náročná, aby se rodiče dlouhou cestou svých dětí do školy nenechali odradit, začal jim odbor ÚMŠ platit jízdné na dráze. Cestování vlakem měly děti ovšem hrazené pouze do Jindřichova Hradce, zpáteční cestu si buď musely zaplatit samy, nebo ji absolvovaly pěšky.¹⁸⁶

Samotné placení jízdného by možná rodiče úplně nepřesvědčilo. V tomto okamžiku přichází na scénu místní odbor NJP, který pro děti zajišťoval výhody v podobě vánoční nadílky. Od roku 1901, kdy začínají zápisy v jednatelské knize, hradecká NJP obdarovávala kolem Vánoc děti pravidelně až do první světové války. Z počátku dostávaly nadílku děti z chudých českých rodin, které žily v národnostně smíšených okolních obcích. Každý rok musela NJP prozkoumat poměry ve vesnici, a poté sestavit seznam dětí, které mají na nadílku nárok. Když byly děti sepsány, obdrželi jejich rodiče nadílkovou legitimaci. Tu museli předložit před podílením dětí bez ní nemohla být nadílka předána.¹⁸⁷ Od roku 1904 měly dárky dostávat pouze chudé děti, které navštěvovaly jindřichohradecké české školy. Jedinou výjimkou byly děti z Rodvínova. V této obci se k české obcovací řeči hlásila téměř polovina obyvatel. Nebyla tam česká škola, a děti to měly do hradecké školy nejdále ze všech vesnic, o které se hradecká NJP starala. Za nepřítomnost v české škole NJP nemohla, ani nechtěla, rodvínovské děti perzekuovat. Nadílkou se snažila přesvědčit jejich rodiče, aby se stali národnostně uvědomělými a posilovali v obci českou národnost. Na obdarování dětí přispíval hlavně dámský odbor NJP na Smíchově, který posílal každý rok látky na dětské šaty a také bedny se školními potřebami, knihami a hračkami a obnošeným oblečením. Občas smíchovský dámský odbor posílal peníze na boty. Hradecký dámský odbor obstarával šití dívčích šatů, na něm se vlastnoručně podílely členky odboru. Podle seznamů musela každá z nich ušít dvoje a někdy i troje šaty na jednu nadílku. Finančně se dámský odbor podílel na koupi vánoček, ořechů a jablek nebo švestek (podle toho, co bylo ten rok zrovna

---

¹⁸⁵ Oficiální povolení dětem ze smíšených obcí navštěvovat české školy v Jindřichově Hradci vydala místní školní rada 9. září 1904 (SOkA J.Hradec, NJP - místní odbor J. Hradec, kart. č. 1., f 149), v dopise je výslovně uvedeno, že se dětem z Malé Radouňky dovoluje navštěvovat školy v J. Hradci, nicméně už v tomto roce dochází do J.H. sedm dětí z Rodvínova a do zdejších škol chodí i děti z Buku, Otína a Děbolína (SOkA J.Hradec, NJP - místní odbor J. Hradec, kniha č. 1, jednatelská zpráva za rok 1904).

¹⁸⁶ SOkA J.Hradec, ÚMŠ - místní odbor J. Hradec, kniha č. 1, zápisy z valných hromad.

¹⁸⁷ Exemplař legitimace v: SOkA J.Hradec, NJP - místní odbor J. Hradec, kart. č. 1, f. 12.

levnější). Pánský odbor nechal vždy nastříhat látky na šaty, hochům nechal ze sukna ušít spodky a s dámami zajišťoval vánočky, ořechy a ovoce.

Nadílka za rok 1901 se konala v místnosti hradecké opatrovny 1. ledna 1902. Opatrovna obstarala dětské představení a poté děti zpívaly u stromku koledy. Před podělováním dětí měl projev předseda pánského odboru Rudolf Šetka, připomněl význam nadílky a vyjádřil přání aby „dítěm byla nadílka povzbuzením a rodičům útěchou a posilou do budoucnosti“. Poté poděkoval všem, kteří na nadílku přispěli. Dárky obdrželo 104 dětí z Nové Vsi, Malé Radouňky, Buku, Blažejova, Otína, Děbolína, Rodvínova a Jindřiše. Každé dítě dostalo šaty, hračky, knížky, vánočky, ořechy a cukroví. Rodiče dětí si z nadílky odnesli po dvou kalendářích.¹⁸⁸ V následujícím roce se vánoční dárky rozdávaly bez programu v prostoru dětské opatrovny v Měšťanské besedě. Děti obdržely podobné věci jako předchozího roku, rodiče těch nejchudších dostaly i obnošené oblečení a boty.¹⁸⁹ Nadílky hradecké NJP probíhaly každý rok v podstatě stejně. Předseda pánského odboru měl před obdarováním dětí projev, ve kterém zdůrazňoval, že děti i rodiče mají myslet na to, že jsou Češi a hrdě se ke své národnosti a rodné řeči hlásit. Od roku 1906 se nadílka konala v tělocvičně dívčí školy.¹⁹⁰ Datum konání nadílky oznamoval Ohlas od Nežárky, po jejím uskutečnění bylo v tomto periodiku poděkováno dárčům, kteří na nadílku přispěli. Až do první světové války se počet podělených dětí pohyboval okolo sta.

Jindřichohradecká NJP se snažila podporovat vzdělání dětí i jinak. Talentované chudé české děti z okolních smíšených obcí měly šanci získat stipendium jednoty, aby mohly dále studovat. Na stipendia přispíval smíchovský odbor, pokud hradeckému odboru zbývaly finance, snažil se nějaké stipendium také vytvořit.¹⁹¹ Výhodu peněžní podpory měli např. dva hoši (jeden z Rodvínova a druhý z Radouňky), kteří navštěvovali hradeckou hospodářskou školu.¹⁹² Stipendium obdržel i hoch z Rodvínova, který byl přijat na učitelský ústav v Soběslavi nebo chlapec z Buku, který studoval stavitelský kurz v Jaroměři.¹⁹³

Kromě poskytování výhod a peněžní podpory měla hradecká ÚMŠ ještě jeden plán, jak dostat české děti do české školy. Rodiče mnohdy argumentovali, že posílají své děti do německé školy, aby se naučily druhému zemskému jazyku. Rodiče se pravděpodobně domnívali, že němčina bude pro děti užitečná a česky je mohou naučit doma. Pro obranné

---

¹⁸⁸ Tamtéž, kniha č. 1, jednatelská zpráva za rok 1901.; o nadílce v tomto roce informuje: Ohlas od Nežárky z 14. a 28. prosince 1901, roč. 31; 11.ledna 1902, roč. 32.

¹⁸⁹ SOKA J.Hradec, NJP - místní odbor J. Hradec, kniha č.1, jednatelská zpráva za r. 1902.

¹⁹⁰ Vánoční nadílky zaznamenány v : SOKA J.Hradec, NJP - místní odbor J. Hradec, kniha č. 1, v každém roce podzimní výborové schůze a roční jednatelská zpráva.

¹⁹¹ Tamtéž, kniha č. 1, jednatel. zpráva 1901.

¹⁹² Tamtéž, výbor. schůze 24. března 1903.

¹⁹³ Tamtéž, jednatelská zpráva 1906.

organizace byl největší problém v tom, že děti sice česky uměly, ale neměly dostatek národní uvědomělosti. Někteří členové hradecké ÚMŠ chtěli tento problém vyřešit tak, že by ve městě byly otevřeny německé jazykové kurzy. Pan učitel Otakar Sedlecký se snažil prosadit, aby se místo zřizování zvláštních jazykových kurzů vyučovala němčina na hradeckých obecních a měšťanských školách. Německé jazykové kurzy nejvíce prosazoval JUDr. Edvard Lederer. Patrně byl toho názoru, že kdyby se děti v jazykových kurzech nebo v hradeckých českých školách učily intenzivněji německy, v podstatě by bylo zabráněno jejich odnárodnění. Česky by uměly stejně dobře, a navíc by chodily do české školy, takže by bylo postaráno o jejich národní vzdělání. Proti zřizování německých kurzů nejvíce vystupovali poslanec Karel Mert a ředitel chlapecké školy Josef Fišer. Podle nich se germanizaci mělo čelit upevnováním českého školství a zřizováním odborných škol. Návrh kurzů byl probírán na valné hromadě v roce 1908. Na konci výměny názorů prohlásil Karel Mert, že jednání o kurzech by mělo být považováno za tajné. Od této valné hromady se dále téma německých jazykových kurzů v jednatelské knize neobjevuje.¹⁹⁴ Návrh JUDr. Lederera se jeví jako velice rozumné řešení. Zřejmě si uvědomoval, že je těžké přesvědčit české rodiče o nevýhodách vzdělání jejich dětí v německých školách. Proto přišel s plánem, jak by se děti mohly německy naučit a národ by je nemusel ztratit. Výuku německého jazyka, jako lákadla do české školy, využil učitel v Českém Bernšláku. Ten žádal matici, aby na této mateční škole povolila výuku němčiny. Tvrdil, že někteří rodiče sem své děti nechtějí posílat právě z toho důvodu, že ve škole není vyučována němčina. Tyto děti potom chodí do místní německé školy, i když jsou to Češi.¹⁹⁵

Zatímco ÚMŠ se zabývala výhradně českým školstvím, NJP měla za svůj hlavní cíl podporu českých menšin obecně. To neobnášelo pouze starost o školou povinné české děti. Snažila se také zabezpečit kulturní a hospodářský rozvoj Čechů ve většinově německých obcích. Členové hradecké NJP pořádali v okolních obcích přednášky, hlavně na hospodářská a národní témata. Náplň přednášek se mnohdy odvíjela od významných jubileí, která se tou dobou připomínala. Častými předměty přednášek byly životy Jana Amose Komenského nebo Jana Husa. Při přednáškách na venkově jednota nevybírala vstupné. Problém byl hlavně v tom, že o jejich pořádání mnohdy nebyl v národnostně smíšených nebo většinově německých obcích zájem.¹⁹⁶ Od zintenzivnění práce hradeckého odboru NJP v roce 1901 se o konání přednášek jeho členů zajímaly obce, kde již působil samostatný odbor NJP. V ostatních obcích se přednášky prosadily později. Kromě přednášek pro dospělé publikum

---

¹⁹⁴ SOKA J.Hradec, ÚMŠ - místní odbor J. Hradec, kniha č. 1, valná hromada 4. dubna 1908.

¹⁹⁵ NA, ÚMŠ, kart. č. 336, škola v Českém Bernšláku.

¹⁹⁶ SOKA J.Hradec, NJP - místní odbor J. Hradec, kniha č. 1, jednatelská zpráva za rok 1902.

se v letních měsících konala v okolí Jindřichova Hradce loutková představení pro děti, za která se platilo, s jedinou výjimkou pro obec Rodvínov.

Český jazyk v národnostně smíšených obcích se NJP snažila podporovat zakládáním knihoven, místní odbor je začal zakládat v roce 1885. Knihy získával prostřednictvím darů nebo pořádal sbírky, při kterých místo peněz vybíral knihy. Když jich měl dostatečný počet, pečlivě vybral obec, ve které knihovnu založil. Počet knihoven NJP na Jindřichohradecku rok od roku rostl. Ze sbírek knih mohly být doplňovány i knihovny stávající. Do obce bylo posíláno kolem 70 knižních svazků. Aby čeští obyvatelé okolních obcí měli možnost rozšiřovat své vzdělání, místní odbor NJP fondy knihoven po nějaké době obměňoval. Probíhalo to tak, že osoba, která měla knihovnu jednoty na starost, ji poslala odboru a obdržela od něj knihovnu z jiné obce. Pro rozvoj četby rozesílal odbor na venkov české kalendáře a také české noviny. Na jejich předplácení odbor sám neměl finance, předpláceli je místo něj různí dárci (např. městská rada nebo redakce Ohlasu od Nežárky) nebo smíchovský odbor. Na vesnice byly posílány také noviny starší, které odboru darovala strmilovská a hradecká čítárna.¹⁹⁷

NJP se okolním obcím snažila pomoci i hospodářsky. O tento druh podpory se staral spíše jednatelský skupinový odbor. Ten se přičinil o otevření české mlékárny v Žirovnici, nebo o otevření obuvnického kurzu v Kardašově Řečici. Na svých jednáních probíral i možnosti půjček českých obyvatel a snažil se zmapovat jejich zadluženost, čím větší byl počet Raiffeisenek, tím větší byla možnost pro lidi půjčovat si peníze.¹⁹⁸ Přednáškami se skupinový odbor snažil lidem vysvětlit heslo „svůj k svému“ a aktivně se snažil rozmnožovat české menšiny ve většinově německých obcích. Jednatel Tomáš Sládek velice často referoval o prodeji statků a chalup v okolních obcích. Velmi se snažil o to, aby tyto nemovitosti koupil nějaký Čech.¹⁹⁹ Otázkou prodeje nemovitostí se zabýval i hradecký odbor NJP.²⁰⁰ Mnohdy byla tato jednání úspěšná a statek si opravdu koupil Čech z okolí. Sama hradecká NJP pak koupila statek v Rodvínově, který zamýšlela přeměnit na českou školu. Aby mohla být budova zaplácena a nemusela se brát velká půjčka, zakoupili si od NJP pozemky, které byly součástí prodávaného statku, členové odborového výboru.²⁰¹

Součástí náplně práce jednoty bylo upřednostňování Čechů, českého jazyka a českých výrobků. To nejen v okolních smíšených obcích, ale také v Jindřichově Hradci. V jejich

¹⁹⁷ O knihovnách zmínky v: Tamtéž, kniha č.1, v každém jednatelském roce.

¹⁹⁸ Příklad problému půjček je popsán v: SOkA J.Hradec, NJP skupina odborů J.Hradec, jednatelská kniha, rok 1909. Češi v Českém Bernsláku si půjčil peníze od německé Raiffeisenky, kvůli zakládání mateřské školy měli s půjčkou problémy.

¹⁹⁹ Tamtéž, f.73.

²⁰⁰ SOkA J.Hradec, NJP - místní odbor J. Hradec, kart. č. 1., f. 421, 487, 490, 492, 493.

²⁰¹ Tamtéž, jednatelský rok 1912.

záznamech najdeme žádost městské radě, aby na kasárnách umístila vedle německých nápisů i nápisy české.²⁰² Ve městě kontrolovala, zda čeští obchodníci prodávají české výrobky. Když objevila, že dva hostinští prodávají německé pivo a mají velkoněmecké tabulky, snažila se je přesvědčit, aby tabulky odstranili.²⁰³ Po zjištění, že obec Blažejov má pouze německé razítko, jí dopsala, zda by ho nemohla změnit na dvojjazyčné.²⁰⁴ Součástí její agitační práce bylo i zjišťování, kolik českých obyvatel v obci platí daně, aby na ně mohla zapůsobit v období voleb.

5.4. Matiční školy

V této podkapitole bych se ráda zaměřila na dvě školy, o jejichž zřízení se snažily hradecké odbory obou organizací, za podpory smíchovského odboru NJP. Mnohaleté úsilí o založení vzdělávacích institucí v národnostně smíšených obcích Rodvínov a Český Bernšlák bylo úspěšné pouze v jednom případě, druhá škola do první světové války otevřena nebyla.

5.4.1. Škola v Rodvínově

Dokumentaci o zřízení školy v této obci jsem našla v Národním archivu,²⁰⁵ orientace v pramenech však byla dosti složitá. Ve spisech NA je obálka popsána jako škola v Rodinově. Pokud by bylo označení správné, jednalo by se patrně o školu v Rodinově u Pelhřimova. Nicméně uvnitř desek se první dokument zmiňuje o národnostní situaci v obci Rodínov. Stejně označení je pak pro obec používáno i ve fondech ÚMŠ a NJP, uložených v SOkA v Jindřichově Hradci. Z toho jsem usoudila, že se jedná o školu, která mne zajímá. Bohužel, obec Rodínov v okolí J. Hradce dnes na mapách nenajdeme. Rozřešení problému lze nalézt v publikaci Antonína Profouse. Jedná se o obec Rodvínov ležící nedaleko Jarošova nad Nežárkou. Ta byla v úředních listinách uváděna v roce 1886 jako Rodvínov a poté v roce 1893 již jako Rodínov. Název Rodvínov vychází z německého označení obce Ruodwin nebo také Ruedwin. Autor uvádí, že označovat vesnici jako Rodínov (podle úsudku, že název je nějak spojen s rodinou) je chybné.²⁰⁶

Vesnice Rodvínov leží asi šest kilometrů od centra Jindřichova Hradce směrem na Pelhřimov. České děti, které z ní na počátku 20. století chodily do hradeckých škol, neměly

---

²⁰² Tamtéž, kniha č. 1, 27. dubna 1906.

²⁰³ Tamtéž.

²⁰⁴ Tamtéž, 9. března 1911.

²⁰⁵ NA, Fond: ÚMŠ, kart. 424.

²⁰⁶ PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl III.* Praha, 1951. s.572.

zrovna krátkou cestu, proto jim bylo placeno jízdné po dráze. Hrazena byla ovšem pouze jedna cesta, domů se děti musely dopravit pěšky. Z toho důvodu mladší děti do deseti let navštěvovaly německou školu přímo v obci. Cesta pro ně byla příliš namáhavá.

Situace v Rodvínově byla podle představitelů hradeckých obranných organizací velice vážná. Podle sčítání obyvatel v roce 1900 a 1910 měla česká národnost jen mírnou převahu. V roce 1900 zde podle obcovací řeči žilo 56,7 % Čechů a o deset let později 58,4 % českých obyvatel. Českou převahu v obci narušoval fakt, že zde byla pouze německá škola. Jelikož do Jindřichova Hradce to děti měly daleko, většina z nich navštěvovala právě tu. Např. roku 1907 bylo zjištěno, že ze 48 školou povinných dětí jich pouze 11 dochází do hradeckých škol a 37 dětí chodí do místní školy. Z těchto 37 dětí by se 25 přihlásilo do školy české, pokud by byla zřízena.²⁰⁷

Větší snaha založit v obci soukromou jednotřídní českou školu byla vyvíjena od roku 1904. Aktivitu kolem české školy zapříčinila zpráva, že stávající německá škola má být rozšířena. Bylo nutno tomu zabránit. Jednatelský skupinový odbor v J. Hradci vytvořil pracovní skupinu, která měla zřízení české školy připravit. Počítalo se s jejím otevřením pro školní rok 1905/6. Pracovní skupina sehnala také určitý kapitál – pro počáteční investici pět tisíc korun, a poté každoročně pět set korun na provoz zařízení. Tyto peníze bohužel na zřízení školy nestačily, a proto bylo ústředí matice v Praze požádáno o větší finanční příspěvek. Pokud by ústřední výbor nemohl okamžitou peněžní podporu poskytnout, žádal skupinový jednatel, aby místnímu odboru ÚMŠ byly ponechány k dispozici její vybrané členské příspěvky.²⁰⁸ Odpověď matice bohužel k dispozici nemáme, ale škola v tomto roce zřízena nebyla, z toho se dá usuzovat, že požadavku nebylo vyhověno.

Další pokus přesvědčit matici o důležitosti české školy v obci se uskutečnil na počátku roku 1908. V té době dostává ústřední ÚMŠ dopisy o situaci v obci. Objevuje se v nich hlavně argument, že česká škola by obec mohla definitivně počestit. Učitel německé školy není mezi obyvateli moc oblíbený. Kdyby do obce přišel český kantor, který by dokázal obyvatele přesvědčit, že se mohou hrdě hlásit k české národnosti, bude vesnice většinově česká. Tím se počestí i zastupitelstvo obce a škola by brzy měla šanci stát se veřejnou. Smíchovský odbor dal matici příspěvek v hodnotě 4 200 korun. V tomto roce došlo i k jednání mezi NJP a ÚMŠ, ale žádná dohoda uzavřena nebyla, otázku zřízení české školy matice opět odložila.

V roce 1913 NJP opět přesvědčovala ÚMŠ, že škola v Rodvínově je potřebná. Rok před tím místní odbor NJP zakoupil v obci statek, který se mohl využít jako školní budova.

²⁰⁷ NA, ÚMŠ, kart. 424, místní odbor ÚMŠ J. Hradec ústřednímu výboru ÚMŠ, 17. prosince 1907.

²⁰⁸ Tamtéž, František Fara ústřednímu výboru ÚMŠ, 18. prosince 1904.

Hradecké odbory NJP a ÚMŠ vydaly 25. ledna 1913 usnesení o nutnosti zřídit českou školu v Rodvínově. Uvádí, že česká většina v obci je vratká. Kdyby přišel nový oblíbený německý učitel nebo inteligentní rolník, mohl by většinu svou agitací nabourat. V obci žili rodiny, ve kterých se polovina členů hlásila k německé obcovací řeči a polovina naopak k české. S pomocí dobrého agitátora by zde nastala možnost, že se celá rodina přikloní na jednu nebo na druhou stranu.²⁰⁹ Hradecký odbor matice se snažil ústředí přesvědčit o nutnosti školy i z toho důvodu, že odbor potřebuje uspět v očích veřejnosti. Podle jednatele někteří členové nechtějí platit příspěvky, protože se všechny peníze posílají do Prahy, a ta pro Jindřichohradecko nic nedělá.²¹⁰

Přes veškeré naléhání hradeckých odborů ÚMŠ a NJP a smíchovského odboru NJP česká škola v Rodvínově do první světové války zřízena nebyla. Obyvatelé obce si na ni museli počkat až do roku 1919, kdy byla místní německá škola rozhodnutím zastupitelstva přeměněna na českou. Jejím prvním správcem se stal jednatel jindřichohradecké skupiny odborů NJP, Tomáš Vladimír Sládek.²¹¹

5.4.2. Škola v Českém Bernšláku²¹²

Umístění obce Český Bernšlák (Bömisch Bernschag) je o něco těžší než u obce Rodvínov, u které šlo odvodit, která vesnice to patrně bude. Nicméně jako v předchozím případě mi pomohla publikace Antonína Profouse. Podle autora tato vesnice leží asi tři kilometry od Nové Bystřice a je běžně označovaná jako Peršlák.²¹³ Problémem je, že obec pod názvem Peršlák v okolí Nové Bystřice nenalezneme. Proto jsem hledala i v historickém lexikonu obcí, kde se dovíme, že vesnice známá před rokem 1918 jako Český Bernšlák se dnes jmenuje Nový Vojířov.²¹⁴ Podle sčítání obyvatel z roku 1900 ve vesnici žilo 365 Němců a 82 Čechů. NJP provedla své soukromé sčítání obyvatel, při němž zjistila, že v obci by mělo bydlet 344 Čechů, kteří se vesměs hlásili k německé obcovací řeči.²¹⁵ Ve vesnici byla německá škola, do které podle obou organizací chodila většina českých dětí. Hradecké obranné organizace spolu s NJP na Smíchově se snažily podporovat tamní českou menšinu.

²⁰⁹ Tamtéž, ústřední výbor NJP ústřednímu výboru ÚMŠ, 10. února 1913.

²¹⁰ Tamtéž, A. Picka ústřednímu výboru, září 1913.

²¹¹ VONDRÁČEK, K. *50. let NJP*. s. 136.

²¹² Prameny ke škole v: NA, ÚMŠ, kart. č. 336.

²¹³ PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl III*. Praha, 1951. s. 344.

²¹⁴ *Historický lexikon obcí České Republiky 1869-2005. Díl II*. Český statistický úřad. Ed. RŮŽKOVÁ, Jiřina – ŠKRÁBAL, Josef. Praha, 2006. s. 364 a 394.

²¹⁵ NA, ÚMŠ, kart. č. 336, ústřední výbor NJP ústřednímu výboru ÚMŠ, 1. července 1910.

Na Velikonoce v roce 1910 tu byl založen odbor NJP. Při slavnostní valné hromadě došlo k výtržnostem Němců, kteří s jeho založením nesouhlasili.

O jednotřídní matiční škole se vážněji začalo jednat až v roce 1910. Tehdy smíchovský odbor koupil v obci dům č. p. 33, počítal s jeho adaptací na školu a součástí měl být i byt učitele. Než matice podala žádost o založení soukromé české školy, měl se v domku usídlit učitel ve výslužbě Prokop Sedlák, zřídit v obci český jazykový kurz pro děti, a tím je připravit pro budoucí českou školu. Sedlák měl od počátku ztíženou pozici, děti musel učit češtinu dům od domu, jelikož mu úřady zakázaly používat učebnu. Na jeho vyučování hleděly jako na pokoutní školu, která nepodléhala kontrole školních úřadů.

Matice o úmyslu zřídit v Českém Bernšláku školu informovala okresní školní radu v Jindřichově Hradci 22. září 1910. Žádala o komisionální ohledání školní budovy.²¹⁶ Již v říjnu tohoto roku informuje Tomáš Sládek, jednatel hradecké skupiny NJP, matici o tom, že postoj školních úřadů k budově je negativní, pro školu se moc nehodí. Dalším problémem patrně bylo, že žádost byla podána pouze v češtině. Sládek proto navrhoval žádost stáhnout a podat ji znovu v obou zemských jazycích.²¹⁷ Matice jeho argumenty zvážila a žádost opravdu stáhla. Budova školy byla nakonec zkoumána až 1. června 1911. Komise došla k závěru, že po provedení nutných úprav tu bude možné školu umístit. Zdá se tedy, že matiční škole nestálo již nic v cestě a od nového roku se mohlo začít vyučovat. Tak jednoduché to ovšem nebylo. ÚMŠ podala 8. srpna 1911 žádost o zřízení soukromé školy v Českém Bernšláku. Ta zůstala ležet u okresní školní rady s tím, že dokud nebudou provedeny úpravy budovy, nebude dál odeslána.²¹⁸ To znamenalo, že děti zapsané do české školy musely být soukromě vyučovány po domech, pokud nechtěly navštěvovat německou školu. Domácí vyučování prováděli dva učitelé téměř celý školní rok 1911/12. Děti vyučovaly českému jazyku, psaní, počítání a kreslení. Na ruční práce, zpěv a tělesnou výchovu byly děti dováženy jednou týdně do školy v Lásenici. Dopravu platila NJP, otop místnosti sloužící pro vyučování obec, a děti dostávaly zdarma oběd od obyvatel Lásenice.²¹⁹ ÚMŠ nakonec podala žádost přímo na zemskou školní radu a ta 30. ledna 1912 založení školy povolila. Poté se začalo s úpravami budovy. Kolaudace opraveného stavení se konala 3. června 1912, čtrnáct dní poté v české škole začalo vyučování.²²⁰

Mohlo by se zdát, že otevřením matiční školy vše dobře skončilo. Bohužel opak je pravdou. Na začátku školního roku 1912/13 nastaly další potíže. Na konci září starosta obce

---

²¹⁶ Tamtéž, ústřední výbor ÚMŠ c. k. okresní školní radě, 22. září 1910.

²¹⁷ Tamtéž, ústřední výbor NJP ústřednímu výboru ÚMŠ, 24. října 1910.

²¹⁸ Tamtéž, č. j. 501/1913, shrnutí situace v Českém Bernšláku.

²¹⁹ Tamtéž, č. j. 38a/1911, zpráva o stavu soukromého vyučování v šk. r. 1911/12.

²²⁰ Tamtéž, č. j. 501/1913, shrnutí situace v Českém Bernšláku.

podal k okresnímu hejtmanství v Jindřichově Hradci stížnost, že budova školy se používá bez povolení obývacího práva, a tedy neoprávněně. Hejtmanství záležitost odložilo a starosta se rozhodl jednat na vlastní pěst. Dne 8. října 1912 nechal budovu školy zapečetit. Přes různé intervence matice a NJP zůstala škola pro děti uzavřena až do 17. února 1913. Děti byly mezitím vyučovány doma jako ve školním roce předchozím.

Ani po znovuotevření školy nemělo české vyučování v obci zajištěnou existenci. Školní rok 1913/14 proběhl bez problému, ale v září 1914 došly matici peníze na financování platu zdejšího učitele a rozhodla se školu uzavřít. Zrušení školy se snažila zabránit NJP, která nakonec sehnala finanční prostředky a učitele platila sama. Tímto krokem českou školu v obci zachránila. Vyučování v budově české mateční školy probíhalo i během celé první světové války. Matice se snažila ze soukromé školy udělat školu veřejnou. To se jí během války nepodařilo. Veřejnou se škola stala až za první republiky.

5.5. Spolupráce s tiskem

V této podkapitole shrnu problematiku spolupráce odborů ÚMŠ a NJP v Jindřichově Hradci s Ohlasem od Nežárky. Pokusím se zmapovat, při jakých příležitostech se odbory v tisku objevovaly.

Jindřichohradecký odbor ÚMŠ se v Ohlasu od Nežárky objevoval celkem pravidelně již od svého vzniku. Možná to bylo dáno i tím, že v odborovém výboru působil i majitel místního týdeníku Vilém Landfrass. Místní matice nechávala v tisku zveřejňovat hlavně výši příspěvků a darů. V Ohlasu často nalezneme zprávy, že se konala sbírka na valné hromadě nějakého jindřichohradeckého spolku, nebo že se určitý obnos vybral v hostinci. Velice frekventovaná byla oznámení o sbírkách na svatbách. V novinách také vycházela upozornění na konání sbírek ve prospěch matice. Každý rok vycházela výzva k obyvatelům, aby přispěli na svatováclavský dar. Kromě příspěvků, sbírek a darů byly uveřejňovány i akce, které se ve prospěch matice budou konat. Po uskutečnění těchto podniků tisk informoval o tom, jak akce probíhaly a jestli měly mezi veřejností úspěch. Jindřichohradecký Ohlas od Nežárky referoval také o dění v ÚMŠ obecně. Pokud se v matici odehrálo něco důležitého, byla v Ohlasu vydávána rubrika Věstník Ústřední matice školské. Psalo se v něm o množství financí, které spolek za rok obdržel, o prodávání matečních předmětů a konání valných hromad v Měšťanské besedě v Praze. Uveřejňoval i výzvy občanům, aby matici finančně podpořili.

Místní odbor NJP se v jindřichohradeckých novinách z počátku příliš neobjevoval. Do roku 1901 Ohlas spíše uveřejňuje informace o okolních odborech nebo o NJP obecně (valné

hromady v Praze, peníze do ústřední pokladny). Výjimku tvoří samotný vznik odboru, o kterém se noviny zmiňují, a během let se objevují i informace o konání přednášek NJP v okolí města. Od roku 1901 se situace mění. Odbor se v místním tisku začíná objevovat daleko častěji. Můžeme číst zprávy o valných hromadách, konání přednášek, loutkovém divadle a vánočních nadílkách. Oznamovány v tisku byly i další akce NJP. Občané města se z novin mohli dozvědět, kdy se koná dětský nebo květinový den. Zveřejněno bylo i pořádání večerních zábav ve prospěch NJP. Tato změna je dána tím, že od uvedeného roku začíná být odbor aktivnější. Poprvé se koná vánoční nadílka, počínaje rokem 1902 je ve městě pořádán cyklus přednášek, a od roku 1906 organizuje jednatel odboru Antonín Picka hraní loutkového divadla. Nárůst aktivity hradecké NJP je v Ohlasu znatelný i tím, že od roku 1905 je občas vydáván v rámci týdeníku Věstník Národní jednoty pošumavské. Ten vycházel, když se v odborech v Jindřichově Hradci a okolí událo něco důležitého. Byly v něm zveřejňovány i zprávy z ústředního výboru organizace.

6. Závěr

Působení hradeckých odborů Ústřední matice školské a Národní jednoty pošumavské bylo pro české menšiny v okolí Jindřichova Hradce velice důležité. To, že v okolních obcích obě organizace vyvíjely svou činnost, bylo podstatné hlavně proto, že se snažily přimět jejich obyvatele k vyjádření národní příslušnosti. Pro lidi ve smíšených obcích nebyla národnost patrně ničím podstatným. Daleko důležitější pro ně byly společenské vztahy s ostatními obyvateli, nezáleželo na tom, jestli jsou Češi nebo Němci. Většina osob ve smíšených obcích nebyla rozhodnuta, ke které národnosti patří. Rozmýšleli se, zda je pro ně výhodnější být Čech nebo Němec. Pokud se někdo při sčítání obyvatel přihlásil k německé obcovací řeči, neznamenalo to, že je stoprocentní Němec. Klidně mohl být Čechem, němčinu však používal ve svém běžném životě velice často, a proto ji do formuláře uvedl jako obcovací řeč. České obranné organizace se všemi svými prostředky snažily přesvědčit „utajené“ Čechy, že patří k české národnosti. Na tuto skutečnost musí být pyšní a svou hrdost mají prokázat při sčítání obyvatel tím, že se přihlásí k české obcovací řeči. Přesvědčování dospělých mělo být snazší i díky výhodám pro jejich děti. Do nejmladší generace organizace investovaly s vyhlídkou, že jednou z ní vyrostou dospělí národnostně uvědomělí lidé. Budou vědět, že jsou Češi a hrdě se budou hlásit k české řeči i národnosti. Najít v obcích „utajované“ Čechy a přesvědčit je, aby se hlásili k české obcovací řeči, bylo v národnostně smíšených obcích důležité. Pokud by se nerozhodnutí dosud neuvědomělí občané nechali přesvědčit, aby se veřejně hlásili k české národnosti, mohlo by se ukázat, že ve smíšené obci je vlastně česká většina. Kdyby organizace dokázaly přesvědčit movité občany vesnice (majitele statků), že jsou vlastně Čechy, znamenalo by to větší český vliv v obecním zastupitelstvu a tím i větší možnost na veřejnou českou obecní školu. Vše záleželo na tom, jakou výhodu bude mít češství pro nerozhodnuté jedince. Z toho důvodu se chudým dětem dávala vánoční nadílka a v obci se konaly přednášky o přednostech češství. Samo o sobě by to nestačilo. Růst českého vlivu v obcích se organizace snažily zajistit i tím, že se pokoušely přesvědčit bohatší Čechy aby se do vesnice přistěhovali nebo přizpenili. Hradecké obranné organizace se domnívaly, že movitější Čech bude mít u svých českých sousedů autoritu a dokáže je přesvědčit, aby se hlásili k české obcovací řeči. Pokud by budoucí český přistěhovalec vlastnil větší statek, mohl mít přístup do obecního zastupitelstva. Proto měla jindřichohradecká NJP v evidenci prodeje všech statků a chalup v okolí. Pokud to bylo možné, snažily se odbory obou organizací v obci zřídit matiční školu. Český učitel byl

považován za vzor národního agitátora. Organizace byly přesvědčené, že pokud bude v obci, kde se hlásí k české řeči téměř polovina obyvatel, český učitel, mají s počestním obce téměř vyhráno. Argument, že český učitel může obec pro český národ zachránit, se používal i ve výše uvedeném případě obce Rodvínov.

Ne vždy po založení matiční školy měly organizace vyhráno. Musely opět přesvědčit rodiče, aby dítě do české školy posílali. Přesvědčování se nemuselo dít pouze již zmíněnou nadílkou. Představitel jindřichohradeckého odboru ÚMŠ Edvard Lederer zastával názor, že české děti do české školy přilákají i kurzy němčiny. To vůbec nebyl špatný nápad. Rodičům nabízel vzdělání dítěte i ve druhém zemském jazyce a obranným organizacím příslib, že děti nebudou odnárodněny v německých školách. Tato praktika byla později skutečně uvedena do praxe. Správce matiční školy v Českém Bernšláku se české děti snažil přilákat hodinami německého jazyka.

České obranné organizace na Jindřichohradecku nepůsobily pouze jako ochrana českých menšin. Angažovaly se i v kulturním životě města Jindřichův Hradec. Několikrát do roka se konaly v jejich prospěch zábavné večery nebo koncerty, ať už je pořádaly odbory samy nebo je pro ně pořádali jiní. Obě organizace dokázaly obyvatele města přesvědčit, aby přispívali ve prospěch českého školství a českých menšin. V tom jim pomáhal i místní tisk, Ohlas od Nežárky, který jejich výzvy uveřejňoval.

Nutno říct, že v čele obou organizací v Jindřichově Hradci stáli v podstatě ti samí lidé. Není se čemu divit. Představitelé odborů patřili k městské elitě, která se angažovala v podstatě ve všech významných českých spolcích, jako byly Měšťanská beseda, Sokol, Černín, Slávy dcera, Spolek akademiků atd. Tím měla místní ÚMŠ a NJP zajištěnu podporu městské rady. Václav Naxera, jako člen ÚMŠ, psal ústřednímu výboru matice žádost o větší podporu jindřichohradeckého odboru. Podepsal se jako starosta dr. Naxera. Vzniká tak dojem, že nepíše dopis jako člen ÚMŠ, ale spíše jako starosta města, který vyjadřuje názor městské rady. Díky tomu se může zdát, že městu Jindřichův Hradec záleželo na rozvoji českých menšin v okolních smíšených obcích.

Za první světové války místní odbor ÚMŠ v podstatě nefungoval. Ani jednou se nesešel výbor odboru a agendu vyřizoval po celou dobu jednatel Antonín Picka. Hradecká NJP se za války snažila podporovat sirotky po padlých vojácích z města i okolí. Odbor NJP fungoval v podstatě normálně; dokud stačily finanční prostředky, rozdával dětem i vánoční nadílku, i když v menší míře než před válkou. Oba odbory pracovaly i za první republiky v trochu pozměněné podobě. Více se angažovala místní NJP, která i nadále podporovala české menšiny. Dokonce se zasloužila o vznik českých menšinových škol v okolí města. Jako

příklad bych ráda uvedla českou menšinovou školu v obci Lodhěřov, o jejíž založení se v roce 1921 zasloužil smíchovský odbor NJP. Odbory obou organizací na Jindřichohradecku pracovaly až do nástupu komunistického režimu, poté byly postupně zrušeny.

Seznam použité literatury a pramenů

Prameny:

Státní okresní archiv v Jindřichově Hradci, fond: Ústřední matice školská – místní odbor Jindřichův Hradec, karton č. 1 a kniha č. 1.

Státní okresní archiv v Jindřichově Hradci, fond: Národní jednota pošumavská – místní odbor Jindřichův Hradec, karton č. 1 a 2, kniha č. 1.

Státní okresní archiv v Jindřichově Hradci, fond: Národní jednota pošumavská – skupina odborů Jindřichův Hradec, karton č. 1, kniha č. 1.

Národní Archiv, fond: Ústřední matice školská, karton č. 336 a 424.

Tištěné prameny:

KLIKA, Josef. *Škola obecná v nejdůležitějších zákonech a nařízeních*. Praha, 1884.

PEREK, Václav. *Perkův školský zákon : zákon ze dne 27. listopadu 1905, platný pro markrabství moravské a moravské obvody ve Slezsku, kterým se mění zákon o dozoru ke školám ze dne 12. ledna 1870, čís. 3 z. z. (zákon o národnostním rozdělení školských úřadů) a zákon ze dne 24. ledna 1870, čís. 17 z. z. o zakládání, udržování a návštěvě veřejných škol národních : nařízení c. k. ministerstva kultu a vyučování ze dne 14. května 1907, jimž vydávají se ustanovení, která prováděti § 20. moravského zemského zákona ze dne 27. listopadu 1905, z. z. č. 4 ex. 1906 o zakládání, udržování a návštěvě veřejných škol národních*. Brno, 1907. 28s.

SKALICKÝ, Václav. *Škola obecná – sbírka zákonů školních*, Praha 1881.

ZEIS, Egon: *Nástin rakouského ústavního práva*, Praha 1910.

Tisk:

Národní listy

Ohlas od Nežárky

Politik

Literatura:

- BĚLOHRÁDEK, František. Školství menšinové a ústřední matice školská. In: *Česká politika. Díl V. Kulturní, zvláště školské úkoly české politiky*. Red: Zd.V. Tobolka. Praha, 1913. s. 335–433.
- BROŽOVÁ, Věra – MOCNÁ, Dagmar. Popelka a Arnošt Biliánovi: „Obětinou v duši jinou“. In: *Fenomén smrti v české kultuře 19. století*. Praha, 2001. s. 216–225.
- CIBULKA, Pavel. Český klub na říšské radě (1879-1887). In: *ČČH*, č.92, 1994, s. 45–61. *Československá vlastivěda. díl X. Osvěta*. red.Otakar Kádner, Praha 1931. 649s.
- FRANKL, Michal. „Emancipace od židů“ Český antisemitismus na konci 19.století, Praha 2007. 403s.
- Historický lexikon obcí České Republiky 1869-2005. Díl II.* Český statistický úřad. Ed. RŮŽKOVÁ, Jiřina – ŠKRÁBAL, Josef. Praha, 2006. 624s.
- HLAVAČKA, Milan. Národní kolek na Moravě. In: *Historik na Moravě*. Brno, 2009. s. 489-502.
- KÁDNER, Otakar. Dějiny pedagogiky. Díl 3. Vývoj teorií pedagogických od konce století osmnáctého. Sv. 3, Praha, 1923. 268s.
- KOŘALKA, Jiří. *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914*, Praha 1996. 354s.
- KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*. Praha, 1990. 508s.
- KYOGOKU, Toshiaki. Národní agitace a obecné školství na Moravě na přelomu 19. a 20. století. Boj o české dítě. In: *Místo národních jazyků ve výchově, školství a vědě v Habsburské monarchii 1867-1918*. Ed. Binder Harald – Křivohlavá Barbora – Velek Luboš. s 563–578.
- KYOGOKU, Toshiaki. Vývoj obecného školství na Moravě v 70. letech 19. století: k problematice tzv. „germanizace“ za německo – liberální vlády. In: *ČMM*, 2001, č.2, s. 433–451.
- MALÍŘ, Jiří. Druhé moravské vyrovnání z roku 1914. In: *Moravské vyrovnání z roku 1905*. Ed. Fasora Lukáš – Hanuš Jiří – Malíř Jiří, 2005. s. 87–102.
- MĚCHÝŘ, Jan. České národní menšinové školství v Čechách 1867–1914. In: *Sborník k problematice multietnicity. České země jako multietnická společnost: Češi, Němci a Židé ve společenském životě českých zemí 1848–1918*. Ed. Zdeněk Kárník. s. 67-84.
- NOVOTNÝ, Jiří. „Slovo Osudné.“ Eduard Grégr o stavu české společnosti na počátku osmdesátých let 19. století. In: *Bratři Grégrové a česká společnost v druhé polovině 19. století*. Ed. Vošáhlíková Pavla a Řepa Milan., Praha 1997. s 55–61.
- PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl III.* Praha, 1951. 631s.

- REICHT, Ivo. Královédvorská bartolomějská noc 1885, in: *ČČH* č. 100, 2002. s. 555–577.
- ŘEHÁČEK, Karel. Národní jednota pošumavská (1884-1951). In: *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*. Olomouc, 2003. s. 221–244.
- SRB, Adolf. *Šedesát let politického zápasu o práva národa českého 184 –1908*, Praha 1908. 323s.
- ŠAFRÁNEK, Jan. *Školy české- obraz jejich vývoje a osudů. II. svazek 1848–1913*. Praha, 1918. 447s.
- ŠPIRITOVÁ, Alexandra. Ústřední matice školská v letech 1880–1919. In: *Paginae historiae: sborník Národního archivu*. Roč. 1, 1993. s. 178 - 195.
- TOBOLKA, Zdeněk Václav. *Politické dějiny československého národa od roku 1848 až do dnešní doby*, III. díl 1879–1914. I. část. Praha, 1934. 357s.
- URBAN, Otto. *Česká společnost 1848–1918*. Praha, 1982. 690s.
- VONDRÁČEK, Karel. *1884–1934 - 50 let Národní jednoty pošumavské*. Praha, 1934. 549s.
- ZAHRA, Tara. *Kidnapped souls: National indifference and the battle for children in the bohemian lands, 1900-1948*. 1st printing. New York: Cornell University Press, 2008. 279s.
- ZAHRA, Tara. Reclaiming children for the nation: Germanization, nation ascription, and democracy in the bohemian lands, 1900-1945. In: *Central European History*, 2004, roč. 37, č.4, s. 501–543.
- ZAHRA, Tara. The battle for children: Lex Perek, national classification, and democracy in bohemian lands 1900–1938. In: *Moravské vyrovnání z roku 1905*. Ed. Fasora Lukáš – Hanuš Jiří – Malíř Jiří, 2005. s. 129–143.

Elektronický zdroj:

<http://www.psp.cz/eknih/1883skc/2/stenprot/024schuz/s024001.htm>.

<http://www.psp.cz/eknih/1883skc/2/stenprot/027schuz/s027001.htm>.

<http://www.psp.cz/eknih/1883skc/2/stenprot/023schuz/s023007.htm>.

<http://www.psp.cz/eknih/1883skc/3/stenprot/009schuz/s009003.htm>.

<http://www.psp.cz/eknih/1883skc/4/stenprot/010schuz/s010003.htm>.